

sedes resque gestæ, et id genus alia, quæ eundem ut in historia, ita et in geographia, non modo non rudem sed etiam doctum fuisse et eruditum ostendunt.

Quid vero de physicis studiis dicam? in quibus ipsum non mediocriter exercitatum fuisse et tam variæ herbarum, arborum, lapidum, gemmarum, aromatum, produnt species ac nomina, quibus crebro utitur; et ab ipso investigatæ quæsitæque identidem rerum naturalium causæ, quemadmodum (ut alia taceam loca) lib. IV Vitæ sancti Martini, causam inquirens, poetarum more, qua ratione Martinus, cella inclusus, monachum ad focum, nudato inguine, sedentem conspiceret et objurgare potuerit, hæc profert :

Quid fuit hoc? docti vos dicite, quæso, sophistæ.
Martini ante oculos paries, quasi lintea luci,
Aut quasi flo agiles contextit aranea telas,
Retia vel nexis per rara foramina filis?
Unde hic tam tenuis structura patescit liulca?
An se saxa levant, ac reddunt scissa fenestram,
Seu dari lapides lento se glutine solvunt?
An casa materiæ vitreo se margine pandit?
An speculari dedit, quo sauctus lumine transit?
An levior paries revoluta cessit lu arcu,

Et s'etit incolumis, rapido suspensus in ictu;
Nobilis aut aries oculorum et marmora transit,
Clarius ac visus per cuncta obstacula pergit?
Penniger an clausi voltavit ad ora minister,
Ac per opertum aperit, et in invia nuntius intrat?
An quia lumen erat, totum foris latus habebat?
Carne sedente loco, velox an spiritus ibat?
Paudite, doctiloqui, comprehendite clausa deserti,
Qui numeris, atomis, ratione potestis, et ore.

Quamvis autem eo, quo dixi, ingenio ac doctrina esset Fortunatus, minime tamen illud inficiandum est, eundem vitiiis interdum nonnullis in scribendo laborasse. Nam, ut barbaras omittam et vix Latinas voces quibus utitur aliquando (quarum elenchum Browerus texuit, ad extremum a nobis huic Editioni nostræ adijciendum), idem obscurus persæpe et implexus est, ac maxime cum solutus scribit oratione, sæculi sui vitia refert, longas ducens periodos, minime naturali, sed nimis artificioso ambitu et ornatu, qui totus in luxuriosa ac redundante verborum copia, ad grandiloquæ eloquentiæ speciem connexorum ac interdum syllabarum parilitate sibi respondentium consistit; unde et obscuritas gignitur orationi, et in eadem ornanda delictioribus auribus minime ferenda curiositas ac sedulitas. Sed jam hoc, ut dixi, commune fere vitium est temporum illorum, ut ex aliorum scriptis qui eadem qua Fortunatus ætate floruerunt perspicere potest. Idem tamen in expositionibus quas scripsit in Symbolum et Orationem Dominicam (qua is, jam creatus episcopus, recitasse ad populum videtur), planior ac facilior est; itemque in Vitis sanctorum non idem artificium et curiositatem in texenda oratione affectare consuevit, quam in epistolis, forte eorum gustui indulgens ad quas scribebat, studiose adhibere deprehenditur.

Suis vero in carminibus idem modo cultior et elegantior quam ut ætas in quam inciderat ferre videatur, modo agrestior et incomptior est; quod maxime in iis accidisse carminibus dicendum est quæ aut aliis distentus negotiis (ut in ejusdem Vita dicitur) prope fudit ex tempore, aut quæ oscitanter scribens ad familiarissimos, ut Gregorium Turonensem, perpolire neglexit. Cæterum in singulis mira ejusdem in poetici facultas atque facilitas ostenditur, ac tunc maxime cum regionis alicujus, aut agri, aut fluminis, situm ac naturam describit, quam ingeniosus ipse, et elegans, festivusque est! ut sæpe in ejusdem carminibus et *descriptos vinearum ordines, et vernantes floribus campos, et flavescens aristas segetes, et fluctuantes herbas comis, et perennis aquæ fontes*, non solum legere, sed etiam oculis cernere videaris. Quod si is, æstu ingenii, seu potius rerum quas carmine complectitur, majestate abreptus, numeri aliquando et communium poseos legum obliviscitur, hoc illi vel cum cæteris fere Christianis poetis commune est, ut Aratori, ut Sedulio, qui rebus magis, et eorum dignitati de quibus agebant, quam numeris, more poetarum ethnicorum, sibi inserendum arbitrabantur. Atque hæc de Operis nostri proposito, deque scriptis, et ingenio, ac doctrina, Fortunati satis dicta existimo.

Ut autem vel eorum mentionem aliquam faciam qui de hac Editione præclare meriti sunt, et ad ipsam inchoandam aut perficiendam opis et adjumenti aliquid contulere, primas certe is sibi vindicat, quem superius commemoravi, illustrissimus ac reverendissimus Nicolaus Antonius Justiniani, Patavinus episcopus. hujuce, uti diximus, Editionis procurandæ auctor et adjutor. Item illustrissimus ac reverendissimus Stephanus Borgia, sacræ congregationis de Propaganda Fide a secretis, vir clarissimus et eruditissimus, cum me sæpe juxit consilio, tum duo carmina indicavit quæ Brow. Editioni addidi, lib. II, capp. 8 et 9. Postremo clarissimus et doctissimus vir Rambaldus de Azzoniis advocatus, Tarvisina Ecclesiæ canonicus, quædam monumenta mihi benignissime communicavit, uti suo loco indicabimus. Jam vero sodaliti nostri monachi suam mihi sedulitatem, operam, diligentiam, hanc Editionem adornanti, sæpe amantissime præstiterunt.

VITA VENANTII HON. CLEM. FORTUNATI

EPISCOPI PICTAVIENSIS.

1. Venantius Honorius Clementianus Fortunatus, episcopus Pictaviensis, origine ac natione Italus fuit. Præter hæc quatuor nomina, quibus fere notior esse

solet, quantum sibi met aliud attribuere videtur, ut animadvertit vir eruditissimus Joan. Josephus Lirvi in Opere quod inscriptis : *Notizie delle Vite ed*

opere scritte da Letterari del Friuli, vol. I, cap. 12. A
Is namque scribens epitaphium Leontii, anterioris
episcopi Burdegalensis, lib. iv, cap. 9, sic illum
alloquitur ad extremum :

Hæc tibi parva nimis, cum tu merearis opima,
Carmina Theodosius præbet, amore tuus.

Nisi dicendum fortasse Fortunatum scripsisse car-
men illud alterius sub persona ac nomine, præser-
tim cum aliunde non constet eundem id nominis
præter ea quibus notus est habuisse. Sane hoc facti-
tatum a Fortunato, ut poemata sua alterius per-
sonæ interdum commodaret, ex pluribus ejusdem
carminibus intelligere possumus; ac ne abeamus
longius, quod sequitur mox citatum carmen, lib.
iv, cap. 9, scriptum in funus Leontii junioris,
episcopi item Burdegalensis, haud multo secus
concluditur, Placidinæ, Leontii quondam uxoris,
inventa persona ac nomine, hoc modo :

Funeris officium, magni solamen amoris,
Dulcis adhuc ciberi dat Placidina tibi^a.

2. P. Christophorus Browerus, in Vita Fortun.,
cap. 1, censet eundem nomen Venantii a sancto
Venantio Bituricensi, qui magna quondam in Gal-
liis sanctitatis laude floruit, mutuatum fuisse, item-
que nomen Fortunati a sancto Fortunato, Aquis-
leicensi Ecclesie martyre, quem ille præcipua sem-
per pietate ac religione fuerit persecutus. Sed hæc,
et id genus alia, quæ curiosius Browerus investigat,
haud vacat pluribus exquirere.

3. Porro ex hoc nominum quibus Fortunatus præ-
ditus fuit numero, sunt qui conjiciant (*Lirut., loc.
cit.*) eundem ex prisca Romanorum gente ac stirpe
ortum fuisse, cum id veteribus Romanis solemne
fuerit, plura sibi nomina, cum ad familiæ insigne,
tum ad virtutis alicujus et habitus significationem,
usurpare, de quibus Applanus Alex., in Præf. ad
Bella Rom., hæc scribit: *Nomen olim cuique Ro-
mano unum erat, ut cæteris hominibus; post accessit
alterum, nec ita dudum etiam tertium ceptum est
addi quibusdam, quo magis agnoscerentur ex aliqua
nota corporis, aut virtute animi, quemadmodum et
Græci aliquot nominibus adjuncta habebant cogno-
mina.*

4. Etsi autem, adhuc stante Rom. rep., cum plura
assumebant singuli nomina, hoc quod primo pone-
batur loco (ut animadvertit vel Brow.) vocaretur
prænomen, quod inde proprium esset gentis aut
familiæ, tertium cognomen, et huic interdum quarto
loco agnomen adderetur, citiore tamen ævo hæc
promiscue adhiberi cœperunt, ac plerumque quod
ultimo ponebatur loco prænominis vim habebat,
sive quo a cæteris ejusdem domus ac gentis homini-
bus singuli secernebantur. Qua de re legere præstat
el. Sirmondum, in diss. præfixa Op. Sidonii Apol-
linaris, in qua de more inferioris ætatis hominum
in assumendis pluribus nominibus disserit fusi-
us. Ex hac ipsa consuetudine factum est ut hic nos-
ter, quamvis multis nominibus sit insignis, Fortu-

^a Vide quæ diximus in notis ad car. 9, l. iv.

nati vocabulo et sua et consequente ætate fuerit fere
notior.

5. Erat autem eidem soror, Titiana nomine, de
qua is mentionem facit lib. xi, cap. 6, scribens ad
Agnetem abbatissam his verbis :

Te mihi non aliis oculis animoque fuisse
Quam soror ex utero tu, Titiana, fores.

Hinc porro conjicit el. Liruti Fortunatum habuisse
Patrem Titium, seu Titianum, ex vetere scilicet
Rom. more, quo solemne erat eisdem ilias paterno
ex nomine appellare; atque addit illud proprium
generis seu familiæ ex qua is ortus fuerat nomen
existisse. Sed miror, si illud erat proprium familiæ
cognomen, ex illo sororem potius quam Fortunatum
vocatam fuisse, nec saltem utriusque fuisse commune.

Quamobrem Sirmondo assentior, qui citato supra
loco ex testimoniis veterum monumentorum osten-
dit posterioribus sæculis hanc imponendorum no-
minum consuetudinem viguisse: *Ut tum propria
cujusque, tum adjuncta, seu cognomina, seu prono-
mina (quæ omnia in singulis prope capitibus varia-
bant), a parentibus ut plurimum, cognatisque, patri-
bus, patris, avis, proavis, reliquisque affectibus,
mutarentur... Neque enim certa et statuta, ut olim,
generis et familiæ vocabula in usu tunc fuerunt, quæ
et matribus communia essent et ad posteros trans-
irent, ut cum Cornelii aut Julii omnes dicebantur qui
a gente Cornelia aut Julia nati essent, et Scipiones
item, aut Cicerones, qui in domo et familia Scipionum
aut Ciceronum, sed omnia mox cum occasu reipubl.
mutari sensim ac labi cœperunt, ut quanquam initio
antiqui moris aliqua hæserint vestigia in gentilitiis
nominibus, quæ a nonnullis familiis retinebantur...
postmodum tamen hoc ipsum quoque neglectum fuit,
adco ut nullum tandem familiæ, nullum generis cer-
tum nomen fuerit. Filii etiam a patribus et fratribus
inter se, omnibus sæpe nominibus, aut fere omnibus,
discreparint.*

6. Quod vero attinet ad patriam Fortunati, is
Tarvisino in agro natus est eo in loco qui *Duplavilis*,
sive *Duplabilis*, aut *Duplavenis* nominabatur, idque
constat ex apertis cum Fortunati ipsius, tum alio-
rum, testimoniis. Is certe, lib. iv Vitæ sancti Mar-
tini, librum suum, quem ex Gallia in Italiam mitte-
bat, alloquens poetico more, se Duplavili natum
esse testatur, his verbis :

Qua mea Tarvisus residet, si molliter intras,
Illustrem socium Felicem, quæso, require.
Per Cenetam gradiens, et amicos Duplavilenses,
Qua natale solum est mihi sanguine, sede parentum,
Prolis origo patrum, mater, soror, ordo nepotum,
Quos colo corde, ilde, breviter, peto, redde salutem,

Paulus quoque Diaconus, lib. ii Hist. Longob., cap.
13, eundem natum Duplavili diserte profertur, in-
quiens: *Fortunatus, natus quidem in loco qui Du-
plavilis dicitur fuit, qui locus haud longe a Cenitensi
castro vel Turvisiana distat civitate.*

7. Itaque Fortunatus Tarvisino in agro natus est
Duplavili, sive ille pagus aut oppidum fuerit, sive
regionis tractus aliquis, ad Plavim fluvium expor-

rectus, a quo etiam nomen videtur accepisse. Hodieque iis in locis pagus, sive oppidum, jacet, quod vulgari sermone Valdebiadena nominatur. Hoc sibi Fortunatum nostrum ut civem suum et indigenam vindicat, honestissimorum virorum domicilium.

8. Cluverius, t. I Ital. antiq., cap. 18, censet Duplavilem eo in loco fuisse *ubi nunc*, inquit, *oppidum in edito loco conspicitur ad laevam amnis ripam, vulgari appellatione S. Salvatore*. Sed vir eruditissimus, ornatissimusque, comes Rambalbus de Azzoniis, Tarvisinæ Ecclesiæ canonicus (quem alias laudavi), in dissert. in qua Ven. Fortunatum patria Tarvisinum esse ostendit (quamque mihi benignissime, ut etiam alia, commodavit), gravissimis momentis evincit Duplavilem baud potuisse eandem esse ac oppidum illud de quo Cluverius, cum Fortunatus, ubi libro suo iter ex Gallia in Italiam commonstrat, ex Aquileia Concordiam, atque inde Tarvisium, tum Cenetam et Duplavilem, veniendum ostendat, Patavium versus proficiscenti, ut proinde Duplavilis, patria Fortunati, non esset media Tarvisium inter ac Cenetam, sed ultra Cenetam, Patavium versus, iter agenti, cujusmodi non est oppidum illud S. Salvatore, quod utrumque, Tarvisium scilicet ac Cenetam, intermedium jacet. Deinde istud oppidum nullum erat sæculo vi et ad annum usque 1245 solus ac desertus montis clivus permansit. Quocirca minime is dubitat quin Duplavilis, in qua natale Fortunati solum, eadem sit ac quæ Valdebiadena vulgo appellatur, posita in Tarvisino agro, cum et similitudo nominis (ut ex antiquis monumentis quæ ab ipso proferuntur magis constat) huic sententiæ admodum favere deprehendatur.

9. At Joan. Josephus Liruti cum assentitur Cluverio hac in re, tum illud de suo addit, Duplavilem nonnisi avitum aut paternum Fortunati prædium fuisse, in quod ejus parentes, aut avi, cives (ut ipse opinatur) Aquileienses, secesserant, quo Atticæ, ac cæterorum Barbarorum, qui suis sæpe exercitiibus Aquileiam infestarunt, immanitatem et armorum furorem declinarent.

10. Sed haud scio quantum huic singulari viri cæteroquin doctissimi opinioni tribuendum sit, cum tam perspicue in allato superius carmine Fortunatus, non solum Tarvisium suam esse dicat, et *amicos inter Duplavilenses natale solum esse sibi sanguine sede Parentum*, sed etiam *prolis originem patrum*, quo haud scio an evidentius aliquid ad patriam cujusque regionem indicandam possit proferri.

11. Illud tamen haud invitum dem, eundem haud diu paterna in domo ac regione subsedisse, qui primævis ab annis spatium temporis aliquod, vel Aquileiæ, potentissimæ quondam civitatis, vixisse deprehendatur, ut ipse de se affirmat, lib. iv Vitæ sancti Martini, hisce verbis, quibus item librum

A suum alloquens, inquit :

Aut Aquileiensem si forte accesseris urbem,
Cassianos Domini nimum venereris amicos :
Ac Fortunati benedictam martyris ornam,
Pontificemque pium Paulum copienter adora
Qui me primævis converti optabat ab annis

12. Hisce postremis e verbis infert Joan. Joseph. Liruti Fortunatum Aquileiæ a Paulo, ejus urbis pontifice, baptismum accepisse, quod sententiæ suæ, qua illum civem Aquileiensem opinatur fuisse, in primis suffragari arbitratur.

13. Verum, ut illud omittam, ex eo quod Paulus optaret Fortunatum a primævis annis converti, haud posse concludi vel fuisse conversum, illud mihi multo verisimilius videtur, Paulum, Aquileiensem Antistitem, id optasse potius, ut idem, puer adhuc, vel adolescens, abjectis cæterarum rerum curis, monasticam vitam Aquileiæ amplecteretur, cum tamen is, ob illam forte causam, quod Ravennam proficisci cogitaret, ut ea in urbe, tanquam scientiarum omnium Lycæo, studiis litterarum daret operam, votis pontificis minime obsequendum censuerit. Certe id erat usitatum iis temporibus, ut qui monasticam amplecteretur, is diceretur converti. Ac, ut omittam sancti Bened. c. 88 Reg., et sancti Gregor. magni testimonia, lib. ii, epist. 4 et 66 Edit. Paris., Baudonivia, cœva Fortunato, ac sanctimonialis monasterii Pictaviensis, in Vita beatæ Radegundis, num. 3, sic de ipsa loquitur : *Postquam, inquit, operante divina potentia, a rege terreno discessit, quod sua vota poscebant, dum Suædas in villa, quam ei rex dederat, resideret, in primo anno conversionis suæ*, etc. Jam vero certum est Radegundem, Christiana in pietate ab extrêma pueritia educatam, cum a Clotario rege, conjuge suo, discessisset, ut infra dicitur (*Fortun., in Vita S. Rad., n. 12*), confestim Noviomagi a beato Medardo episcopo monasticum velum accepisse, atque hic proinde annus *ejus conversionis primus* a Baudonivia appellatur. Haud secus Fortunatus, lib. iv, cap. 23, loquens de quodam Juliano, qui antea mercaturam exercuerat, tum, hac relicta, se totum Deo consecraverat, parta tribuens egenis, inquit :

Mercator quondam, conversus sine beato,
Raptus ab hoc mundo crimine liber homo.
Collegit nimum, sed sparsit egentibus aurum,
Præmittit cunctas quas sequeretur opes.

14. Erat autem percelebre Aquileiæ monasterium, vel ipsa Rufini ætate, qui monachus in eo vixerat, cum interea, si unum Vercellense excipias, aliud fere in Italia esset nullum ^a. Credibile itaque est ad hoc Aquileiense monasterium Fortunatum tunc a Paulo invitatum fuisse, quo forte et clero (qui fere semper adjunctam tunc temporis monasticæ vitæ professionem habebat) ascitus, majora deinceps Aquileiensi Ecclesiæ officia, pro illa qua erat vitæ innocentia, et ingenii acie, præstaret ^b.

15. Quanquam, cum illud animadverto, Paulum, sive Paulinum (de quo plura Ughellus in *Italia Sacra*)

^a Vide Vitam Rufini præfixam ejusdem Op. Edit. Verona. 1743, l. 1, n. 5.

^b Vide Ruin., in præf. Op. S. Greg. Tur., n. 35.

Aquileiensis Ecclesie sedem non ante tenere cepisse quam anno 558, vel 559, facile adducor, ut credam, Fortunatum non tam immatura ætate Aquileie commoratum fuisse ^a. Nam si ipse natus creditur circa annum 530, jamque senex Pietavis obiit, sæculo septimo ferme ineunte, is vigesimum octavum, aut undetrigesimum annum agebat, cum, sub Paulino pontifice, Aquileie habitabat ^b. Quod si idem narrat, quod *primævis ab annis* se invitarit Paulus ut converteretur, aut id poeta scripsisse dicendus est eo spectato tempore quo illos de sancti Martini Vita libros conscribebat, ante annum videlicet 576 ^c, aut vero Paulus, antequam Aquileiensis pontifex esset creatus, cum idem tamen forte Ecclesie illius clericus, aut monachus esset, ad partem vitæ rationem amplectendam Fortunatum, adhuc puerum, vel adolescentem, dicendum invitasse.

16. Neque tamen in eo repugnem, Aquileie Fortunatum in pietate et earum rerum scientia quæ ad colendam religionem pertinent proficere potuisse, ac Paulini opera ad eam rem usum fortasse fuisse. Quod vero ejus rei indicium illud profert clariss. Lirui, quod *Expositio Symboli*, quam edidit ipse Fortunatus, plane sententiis congruat cum illa quam Rufinus, Aquileiensis Ecclesie presbyter ac monachus, ante ediderat, id mihi declarare videtur potius (et dicam suo loco) Fortunatum, cum ejus in manus illa Rufini *Expositio Symboli* venisset, eandem ad Ecclesie Pictaviensis plebem erudiendam accommodasse quam ut inde evincere possit utrosque eadem in Ecclesia prima Christianæ religionis rudimenta acceperisse. Præsertim cum *Symbolum Aquileiense* (uti testis est Rufinus, lib. 1, *Invect. in sanctum Hieronymum*) ex Ecclesie illius traditione et consuetudine haberet, *et carnis hujus resurrectionem*, cujus verbi indicium nullum in *Symbolo* quod exponit Fortunatus.

17. Is itaque (ut eo unie defleximus revertamur) Pauli voluntati ac votis minime acquievit ob eam, ut dixi, causam verisimiliter, quod ipse aliud sibi domicilium ac sedem, in qua litterarum studiis liberius et opportunius vacare posset, cogitaret. Erat autem, ea ætate, aptissima inter cæteras illam ad rem Ravenna, celeberrima civitas, in qua jam pridem Honorius, Occidentis imper., regiam sedem constituerat, tum, Romanis victis, ac pulsis imper., Odoacer rex Gothorum, ac rursus, hoc pulso, Theodoricus, Gothorum una et Roman. rex, et alii deinceps, sua domicilia habuerunt. Solent vero regie civitates cum cæterarum rerum opportunis copiis abundare, tum fere vel litteratorum hominum numero ac scientiarum cultura cæteris antecellere, quos nimirum regum liberalitas, et honorum ambitio, et commoda alia ex omnibus fere terris accersere consueverant, præsertim vero si is qui rerum summam tenet non alienus a litteris videatur. At si quispiam

alius, certe Theodoricus, quamvis interdum sævus ac vehemens, cum doctis hominibus favit, tum ipse litterarum studiosissimus fuit. Ut enim is de se profiteatur, scribens ad Cassiodorum: *Gratus est nobis eorum semper aspectus, qui nostris animis, gloriosis actionibus, insederunt, quoniam perpetuum obsidem dederunt amoris sui, qui apud nos probati sunt studere virtuti* (*Epist. 28, l. 11*). Ejusdem vero in eolendis litterarum studiis diligentiam et assiduitatem Athalaricus, qui illum in regno excepit, commendat, his verbis scribens ad eundem Cassiodorum: *Cum esset publica cura vacuatus, sententias prudentum a tuis fabulis exigebat, ut factis propriis se æquaret antiquis. Stellarum cursus, maris sinus, fontium miracula, rimator acutissimus, inquirebat, ut, rerum naturis diligentius perscrutatis, quidam purpuratus videretur esse philosophus*. Quocirca minime mirandum est sub talibus regibus scientiarum studia Ravennæ in primis floruisse, eaque publicis in gymnasiis præclare constituta, vel ad ceteriora tempora pervenire potuisse, ad quæ addiscenda homines, litterarum cupidi, undique convenirent.

18. Iluc itaque se Fortunatus contulit, ibidemque tandem commoratus est, quoad uberem pretiosamque liberalium artium suppellectilem inde exportaret. Ut enim de ipso scribit Paulus Diaconus, lib. 11, cap. 15, *Hist. Long.*: *Ravennæ, inquit, nutritus et doctus in arte grammatica, sive rhetorica, seu etiam metrica, clarissimus exstitit*. Ipse etiam, modestissime de se loquens, quibus artibus in primis Ravennæ studuerit, narrat lib. 1. de Vita sancti Martini his verbis:

Ast ego sensus inops, Italæ quota portio linguæ?
Fæce gravis, sermone levis, ratione pigrescens,
Mente hebes, arte carens, usu rudis, ore nec expertus,
Parva grammaticæ lambens refluamina guttæ,
Rhetoricæ exiguum prælibans gurgitis hausum,
Cote ex juridica, cui vix rubigo recessit,
Quæ prius addidici, dediscens, et cui tantum
Artibus ex illis odor est in naribus istis:
Non prætexta mihi rutilat toga, penula nulla;
Jam mea nuda fames superest de paupere lingua.

19. Hinc opinatur Browerus, c. 2 Vitæ Fort., ita illum *leçiter litteris imbutum fuisse, ut neque togam prætextam, publice gesti muneris insigne, nunquam adeptus sit, neque pennulam docendi causa sumpserit*. At multo verisimilius est Fortunatum, præ animi modestia ac propositæ vitæ instituto, ultro ab illis, si qui erant, honoribus abstinuisse, quam hominem non vulgari ingenio nec mediocri doctrina præstantem illa honorum insignia, quæ plerisque patebant, pro scientiæ tenuitate et litterarum inopia assequi non potuisse. Præsertim vero cum aliunde constet eundem laudes suas extenuandi semper studiosissimum fuisse, ut propterea mirandum non sit id quod suo quodam instituto et animi sententia adipisci neglexisset, ad illam quæ de ipso erat ingenii fama et doctrinæ imminuendam traduxisse.

20. Is igitur Ravennæ cum *grammaticæ, sive rhetoricæ, sive metricæ* sedulo operam navavit, cujus

^a Lege Pagium, ad an. 559, n. 9, et Murat., ad an. 550 et 570; Paulum Diaconum, l. 11, de Bell. Long., c. 25.

^b Auctor. *Hist. Litter. Francor.*

^c Lege quæ adnotavimus ad l. 14, Vitæ sancti Martini, pag. 470.

deinde artis ope plura scripsit præclare, sive soluta, sive ligata, oratione, tum ne juris quidem scientiæ expers fuit, quamvis, pro singulari modestiæ studio, illa se attingere leviter tantummodo ac veluti delibasse fateatur.

21. In hisce vero studiis habuit Fortunatus (quod pene erat necesse in illo litterarum domicilio) alios, cosque scientia et ingenio claros, socios, quos ipse universos invitans ad sancti Martini Turonensis pontificis laudes celebrandas, sic per libellum suum affatur :

Promptus affectu, precor, inde require sodales ;
Si sociis loqueris, veniam pietate mereris.
Porrigo materiam quibus hanc ego, ut ore rotundo,
Martini gestis florentia carmina paugant,
Et claro ingenio texant spargentia per orbem.

22. Porro cum ipse adhuc esset Ravennæ, graviter oculis laborare cœpit, ut jam eorum lumen sensim prope amitteret. Erat ea in urbe basilica sanctorum martyrum Joannis et Pauli, in ipsaque altare in quo memoria colebatur sancti Martini, episcopi Turonensis, toto jam orbe fama sanctitatis et prodigiorum splendore percelebris, ac in pariete ejus imago erat depicta. Hanc in basilicam cum is festinus, opem imploraturus, venisset, ac forte lychnus, ad altare positus sub quadam fenestra, arderet, litis ex oleo lychni oculis, illa ægritudine confestim est liberatus. Sed præstat Fortunatum ipsum audire, rem totam, ut gesta est, enarrantem, supra citato libro iv, Vitæ sancti Martini, hisce versibus :

Inde Ravennatem placitam pete dulcius urbem :
Et pete Martini loculam, quo, jure sacelli,
Jam desperatum lumen mihi reddidit auctor,
Munera qui tribuit, saltem, rogo, verba repende,
Est ubi basilicæ culmen Pauli atque Joannis,
Hic paries retinet sancti sub imagine formau,
Ampectenda ipso dulci pictura colore.
Sub pedibus justî paries habet arte fenestram :
Lychnus adest, cujus vitrea natat ignis in urna.
Huc ego dum propero, valido torquente dolore,
Diffugiens, gemens, oculorum luce fenestris ;
Quo procal ut tetigit benedicto lumen olivo,
Igneus ille vapor marcenti fronte recessit,
Et præsens medicos blando fugat unguine morbos.

23. Una cum Fortunato Felix, ejusdem familiaris, et in studiis litterarum socius, cum et ipse simili ægritudine oculorum laboraret, ex sancti Martini patrocinio, et ejus olei virtute, liberatus est. Ut enim narrat de utrisque Paulus Diac., lib. ii, cap. 13, *Histor. Long.* : *Hic (Fortunatus) cum oculorum dolorem vehementissimum pateretur, et nihilominus Felix iste, ipsius socius, pari modo oculos doleret, uterque ad basilicam beatorum Pauli atque Joannis, quæ intra eandem urbem sita est, perrexerunt ; in qua etiam a'tarium in honorem beati Martini confessoris constructum propinquam habet fenestram, in qua lucerna, ad exhibendum lumen est constituta, de cujus oleo mox sibi isti, Fortunatus scilicet et Felix, dolentia lumina tetigerunt, illico dolore fugato, sanitatem quam optabant adepti sunt.* Idem narrat Greg. Turon., l. i de Mir. sancti Martini, c. 15.

24. Hic ille Felix fuit non multo post creatus Tarvisinus episcopus, Alboino, Longobardorum regi, cum magnis copiis in Italiam irrumpenti, ad Plavim

fluviu obviâ processit : *Eique Alboinus (uti citato loco refert Paulus Diaconus), ut erat largissimus, omnes Ecclesiæ suæ facultates postulanti concessit, et per suum prammaticum postulata firmavit.* Hujusce Felicis mentionem facit Fortunatus lib. iv Vitæ sancti Martini, his verbis :

Qua mea Tarvisus residet, si molliter intras,
Illustrem socium Felicem, quæso, require,
Cui mecum lumen Martinus reddidit olim.

25. Ex hujusce autem, quod impetraverat, beneficii magnitudine et gratia Fortunatus majore quam ante pietate ac religione in beatum Martinum cœpit exardescere, ac suum in Galliam iter meditari, quo ipsius divi Martini sepulcrum adiret, ac præsens veneraretur, vota que exsolveret. Ut enim de ipso narrat Paulus, loco sæpius citato : *Qua de causa Fortunatus in tantum beatum Martinum veneratus est, ut, relicta patria, paulo ante quam Longobardi Italiam intraderent, Turonis ad ejusdem beati viri sepulcrum properaret.* Eandem et ipse itineris sui causam fuisse refert, lib. i de Vita sancti Martini, paulo post initium. Interea vero et bellicos tumultus, qui undique jam, miseræ Italiæ ex Barbarorum armis impendebant, aut quibus dudum vexabatur, exitum aliquem habituros sperare potuit, ut, reddita deinde tranquillitate, et pacatis rebus, ad patriam regionem atque ad suos remigraret.

26. Quem vero ad annum Fortunatus Italia digressus sit, et profectus in Galliam, non una est omnium sententia. Browerus eundem anno 565 in Gallias pervenisse affirmat. Idem sentit Pagius, in notis ad Baron., ad an. 564. Certe is non multo antequam Longobardi Italiam invaderent, profectus est in Gallias, uti testis est Paulus Diac. loco sæpius citato. At Longobardi in Italiam irrupere, ad an. 568, eodem Paulo Diac. teste, lib. ii *Hist. Long.*, cap. 35.

27. Hæc vero sunt quæ Broweri et Pagii sententiam confirmare videntur. Fortunatus quippe erat in Gallia, cum Sigibertus, rex Austrasiæ, nupsit Brunichildi, Athanagildi, regis Gothorum in Hispania, filia, quippe qui iisdem cecinit epithalamium, quod legere est cap. 2, lib. vi. At Sigibertus init has nuptias anno quinto regni sui cum an. 561 regnare cœpisset, Clotario patre, eodem anno, vita functo, ut testis est Greg. Turon. lib. iv *Hist. Franc.*, c. 21. Quocirca an. 566 erat jam in Gallia Fortunatus, ac fruebatur regis Sigiberi patrocinio et gratia ^a.

28. Præterea idem Pictavis jam habitabat, cum Gelesuintha, Brunichildis soror, illac pertransiit, Chilperico, fratri Sigiberti, nuptura, de qua idem hæc scribit lib. vi, cap. 7.

Post aliquas urbes, Pictavas attingit arces,
Regali pompa prætereunte viam.
Hanc ego nempe novus conspexi prætereuntem,
Molliter argenti turre rotante vehi.

At hæc nuptiæ ad annum alterum postea quam Sigibertus duxerat Brunichildem referuntur, cum quidem Fortunatus non ante Pictavum fuisset profectus quam aliquod tempus apud Sigibertum vixisset, ac

^a Vide Pag., ad an. 561. et ad an. 567, n. 9. Lege et Ann. Franc. præfixos Op. Gregor. Tur.

suum votum, Turonis, ad sepulcrum sancti Mart. A
exsolvisset (*Paulus loco sæpius citato*).

29. Addit Browerus laudari Sigibertum a Fortu-
nato l. II, c. 17, quod is basilicam sancti Medardi,
a Clotario ceptam exædificari, summo studio com-
pleret atque eidem fastigium jam imposuisset. Ipsum
enim sanctum Medardum alloquitur poeta ad extre-
mum carminis, hoc modo :

En tua templa colit nimio Sigibertus amore,
Insistens operi promptus amore tui.
Culina custodi, qui templa in culmine duxit,
Protege pro meritis quæ tibi templa cadit.

At credibile est, inquit, Sigibertum non multo post
Clotarii obitum in illud operis incubuisse, de quo
patrem tam sollicitum et ejusdem perlicendi stud-
iosum noverat, et quo in loco humari voluerat.

30. At cl. vir Joan. Josephus Liruti a Browero ali-
quid et Pagio dissentit, dum vult adventum Fortunati
in Gallias ad an. 567, minimum vero ad 566, esse
referendum. Neque alienum est hujusce sententiam,
quam vel aliis communem esse video, paucis expen-
dere, quæ ad eam rem de qua agimus illustrandam
luminis aliquid afferre possunt. Ipse igitur dubitat
primum utrumne Fortunatus paulo antequam Lon-
gobardi Italiam invaderent in Gallias proficisci po-
tuerit. Nam cum, eodem Paulo Diacono teste, Felix
socius Fortunati, et quidem (ut ipse existimat) itine-
ris socius, creatus jam Tarvisinus episcopus, Alboi-
no, regi Longobardorum, ad Plavim, ut supra dice-
bamus, occurrerit, vix fieri potuit ut tam perbre-
viter Felix iret in Galliam, ac inde in Italiam rever-
teretur, tum creatus Tarvisinus episcopus Alboino
obviam procederet. Quocirca opinatur Paulum in re-
bus a sua præsertim ætate remotis narrandis sæpe
minus diligentem, vel hac in re a temporum veritate
aberrare potuisse.

31. Sed, ut nihil hic Paulum Diac. purgem et de-
fendam, certe non erat cur laudatus scriptor propter
eam causam quam affert de ejusdem diligentia aut
fide dabitaret. Nullo quippe ex testimonio aut litte-
rarum monumento constat (quantum equidem asse-
qui potui) Felicem una cum Fortunato in Gallias
profectum fuisse : non Paulus Diaconus id affirmat,
licet narret utrumque, Felicem ac Fortunatum, ead-
em oculorum ægritudine afflictos fuisse, et simili
modo ex patrocinio D. Martini liberatos; sed potius
de Fortunato et ejus voto in Galliam proficiscendi
ita loquitur, ut Felicem plane sejungere videatur;
non Greg. Turonensis, licet eandem rem narret
quam Paulus Diac., lib. I de Mirac. sancti Mart., c.
15; postremo non Fortunatus ipse id usquam indi-
cat, licet sæpius locus in ejusdem scriptis ac tem-
pus id significandi (si quidem actum contigerat) in-
cidisset. Quinimo, in epistola ad Greg. Tur., lib. I,
c. 1, nullum se habuisse itineris sui, quod ex Italia
in Galliam contenderat, socium, satis declarat iis
verbis : *Quid inter hæc extensa, viatica consulte dici
potuerit, censor ipse mensura, ubi non urgebat vel
netus ex judice... nec inevitabat favor ex comite, etc.*

32. Quod vero idem addit, minime credendum

esse Felicem, æqualem Fortunato, atque adeo juve-
nili ætate, iis temporibus creatum fuisse Tarvisinum
episcopum, quibus ad illum supremum honoris gra-
dum nonnisi natura jam ætate ascensus pedetentim
per omnes honores graduum patebat, ut nihil dicam
de illorum temporum disciplina, quibus sæpe virtus
magis quam ætas spectabatur, ut pluribus exemplis
possem ostendere, ut illud etiam concedam, Feli-
cem plane æqualem Fortunato fuisse, hiac potius
eyincitur hunc haud ita juvenem in Gallias migrasse,
ut is ei, ut creditur, anno circiter 530 natus est, an-
næm ageret trigesimum quintum, aut trigesimum
sextum, cum in Galliam est profectus.

33. Cur autem iter Fortunati in Galliam ad an.
567 referendum sit, hac ratione potissimum vir clar.
ducitur, quod narret Fortunatus se tunc novum
Pictavis fuisse, cum illac pertransiit Gelesuintha,
Chilperico nuptura. Id vero anno contigit 567, ut
supra indicavimus. At statim atque Fortunatus per-
venit in Galliam, ad sancti Martini sepulcrum per-
rexisse dicendus est, inde verò statim Pictavum
venisse, qui (ut de ipso scribit Paulus Diac.) post-
quam Turonis juxta votum proprium advenit, Pictavis
pertransiens illic habitavit. Quocirca Fortunatus non-
nisi an. 567, aut minimum, an. 566, in Gallias per-
venit. Hæc ille.

34. Verum non video cur hac Pauli auctoritate
moveri vir cl. debeat, qui, ipso teste, in rebus
referendis ab ætate sua remotis nonnunquam errore
labitur, ut si is in deliniendo tempore quo Fortunatus
in Galliam profectus circiter est errare potuerit,
multo magis in statuendo quandam Pictavum, ut
illic habitaret, concesserit. Sed ut hoc omittamus,
cum illud credibile est, Fortunatum non continuo
post adventum suum in Galliam Turonis perrexisse,
sed temporis spatium aliquod apud Sigibertum regem,
Metis, aut Rhemis (quibus in urbibus sedebant reges
Austrasiæ) substituisse, quod per Galliam suscep-
turus, comitem (ut infra dicitur), et ducem accepit;
tum ex illo Pauli testimonio non videtur saltem
luculenter ostendi posse Fortunatum statim atque
Turonis abscessit Pictavum venisse, cum id solum
Paulus asseveret, eundem, posteaquam Turonis vo-
tum suum jam abolverat, Pictavum, itineris causa,
accessisse, atque illic habitasse, quin certum sta-
tuat tempus quod utrumque interfuerit. Jam vero et
illud incertum est, quantum temporis Turonis per-
manserit, cum erga sancti Martini cineres pietatis
ac religionis causa, tum vel Euphronii, episcopi
Turon. (cui ipse conjunctissimus fuit), officiis et hu-
manitate detentus. Quæquam quid vel illud probi-
bet scripsisse Fortunatum se tunc novum fuisse, cum
illac Gelesuintha pertransiit, eo spectato tempore quo
funebre carmen scribebat in ejus mortem, quæ sane
aliquanto post accidit? Quod vero magnum his mo-
mentum addit, illud est, quod ante annum 567 ne-
cessario in Gallia Fortunatus fuit, qui et nuptias Si-
giberti cum Brunichilde, an. 566, ut sæpius diximus,

luitas, carmine celebravit, et cum Nicetio Trevirensi episcopo conjunctus amicitia fuerit, ad quem adhuc superstitem scripsit carmen 14 lib. III. Jam vero Nicetius an. circiter 566 labente obiit, ut conjicit Cointius ad hunc annum, n. 60.

35. Ex his igitur omnibus statuendum videtur iter Fortunati in Gallias in annum 565 conjiciendum esse; certe nec ante annum 564, nec post 566. esse ponendum. Quam autem ipse viam, in Gallias proficiscens, tenuerit, quæ loca adierit, satis idem enarrat, scribens ad Greg. Tur., lib. I., cap. 3, lib. ver. 1: Præsertim quod ego imperitus de Ravenna progrediens, Padum, Athesim, Brintham, Flavem, Liquentiam, Tiliamentumque tranans, per Alpem Julianam pendulum montanis anfractibus, Dravum Norico, Oenum Breonis, Liccam Bojaria, Danubium Alemannia, Rhenum Germaniam transiens, ac post Musellam, Mosam, Axonam, et Sequaniam, Ligerim et Garonnam, Aquitaniam maxima fluente, Pyrenæis occurrens, Julio mense nivosis, pene aut equitando, aut dormitando, conscripserim. Brevius adhuc Paulus Diac. hoc iter Fortunati complectitur, inquit: Qui sibi (Fortunatus), ut in suis ipse carminibus refert, illic properanti per fluentia menti [Forsan, fluente Tiliamenti] et Rounam, perque Osupum, et per Alpem Julianam, perque Aguntum Castrum, Dravumque, et Dyrrum fluvios, et Briones, et Augustam civitatem, quam Virido et Lech (id est, V. ndo et Lychus) fluentant, iter fuisse describit.

36. Ex his igitur perspicuum est eundem, Ravenna digressum, Patavium, continuato itinere, atque inde Tarvisium, venisse (cum, ut verisimile est, Duplavilium divertisset ad suos invisendos), tum per Alpes Noricas, Germaniam ingressum, hinc in Gallias (quod tunc erat tritum et usitatum in regnum illud iter) trajecisse. Quocirca idem, lib. IV Vitæ sancti Martini, libello suo eandem viam, e Gallia in Italiam proficiscenti, commonstrat his verbis:

Si tibi barbaricos conceditur ire per amnes,
Ut placide Rhenum transmittere possis et Istrum,
Pergis ad Augustam, quam Vindus Lycusque fluentant,
Si vacat ire viam, neque te Bajorum obstat,
Qua vicina sedent Breonum loca, perge per Alpem,
Ingressus rapido qua gurgite volvitur Oënus.
Inde Valentini Benefiti templa require,
Norica rura petens, ubi Birrus vertitur undis.
Per Dravum itur iter, qua se castella supinant.
Hic montana sedens in colle superbit Aguntus.
Hinc pete raptè vias, ubi Julia pandit Alpes,
Altius assurgens, et mons in nubila pergit.
Iade Foro Juli de nomine principis exi
Per rupes, Osope, tuas, qua labitur undis,
Et super instat altis Reunia Tiliamenti.
Hinc Venetum saltus, campestria perge per arva (etc.).
Aut Aquileiensem si forte accesseris urbem (etc.),
Qua mea Tarvisium residet, si molliter intra;
Per Cenetam gradiens, et amicos Duplavenenses (etc.),
Si Patavina tibi pateat via pergis ad urbem (etc.);
I de Ravenna: um placitam pete dulcius urbem (etc.).

37. Hoc autem itineris, quod per sola plerumque ac deserta loca faciebat Fortunatus, carminibus pangendis, quasi quodam Musarum condimento ac temperatione, solabatur. Id de se profitetur, scribens ad Greg. Turon., lib. I, cap. 4, inquit: Inter Barbaros, longo tractu, gradiens, aut via fessus, aut cra-

A pula, bramali sub frigore, Musa hortante, nescio gelida magis an ebria, nevus Orpheus Lyricus silvæ voces dabam, silva reddebat. A barbaris etiam et agrestibus hominibus, per quos iter faciebat, invitatus, et hospitio exceptus, eorum sæpe in conviviiis carmina fundebat, ubi, ait, sola sæpe bombicans barbares lendos hargareplidebat. A que is hanc in causam refertur quædam: sua poemata minus eleganter scripta essent, ac minus limata et perpolita. Quid enim, inquit, sibi affabre dictum sit, ubi quis sanus non creditur, nisi æcum. Pariter insanitur, quo gratulari magis est si vivere licet post bibere?

38. Atque in hoc ipso per Germaniam et Galliam itinere cum nobilissimis ac virtute et honore præstantibus viris amicitiam inire, ac eorum sibi gratiam promereri, facile potuit, tum ob vitæ innocentiam, ac morum suavitatem, tum ob laudem litterarum et ingenii, in primis vero ex quadam Musarum commendatione, quæ vel peregrinos et ignotos homines exteris nationibus probare semper consuevit. Certe quamplurimi occurrunt, de quibus Fortunatus suis in carminibus mentionem facit, qui eundem per Germaniam hospitio excepisse, et sua amicitia dignum judicasse, et officiis aliis prosecuti esse, videntur: quos inter eminent Lupus et Gogo, princeps apud regem Austrasiæ dignitate viri, Magnulphus, Lupi frater, Jovinus praefectus, Bodigisilus dux, et alii, quos in Germania se vidisse, et apud eos fuisse diversatum, nonnunquam testatur. Itaque ad Lupum scribens, lib. VII, cap. 8:

Cum peregrina (ait) meos tenuit Germania visus,
Tu pater, et patriæ consulturus eras.
Construi quotiens vestro sermone loquas,
Credidi in ambrosiis me recubare rosis.

Idem scribens ad Jovinum, cap. 12, inquit:

Non ita rebar ovans, postquam Germania nostros
Contulerat visus, ut resaliret amor.

39. Sigismundum quoque et Aregisilum fratres in se liberales ac beneficos iis in locis fuisse testatur, quos propterea non dubitat parentibus suis pro charitate ac beneficentia exæquare. Sic enim ad eodem scribit, lib. VII, cap. 21:

Nomina amicorum mihi dulcis epistola panxit,
Hinc Sigimunde nitens, hinc Aregisle docens.
Post Italas terras mittis mihi, Rhene, parentes;
Adventu fratrum, non peregrinus ero.

D 40. Ex his autem proclive est conjicere eundem aliquod spatium temporis in Germania et proximis regionibus commoratum fuisse, quoad scilicet clarissimos, quos sæpe suis carminibus celebrat, viros invisere et commode adire, et frequentibus officiis eorum in se amicitiam conciliare, posset, tot præterea urbes et regiones, quarum diligens et accurata in ejusdem poematibus descriptio occurrit, cognosceret ac peragraret.

41. Porro Fortunatum in Gallias venientem excepit is ejus sæpe meminimus, Sigibertus, Austrasiæ rex, ac omni liberalitate et officio est prosecutus, cum plurimorum, ut credibile est, præstantium dignitate virorum (quos sibi per Germaniam devinxerat) litteris ac testimoniis commendatum, tur-

ex ingenii doctrinaeque fama satis insignem et cogni-
tum.

42. Cl. vir Joan. Josephus Liruti, quaerens ac
sercum admirans qua fieri ratione potuerit ut is tot
regum ac principum virorum amicitiam inire, atque
eorum animos sibi devincere potuerit, arbitratur
eam qua erat praeditus generis ac stirpis nobilitatem
in causa fuisse cur ad principum atque regum amicitias
facilis eidem aditus patere potuerit. Qua in re ut
vel ipse aperiam quod sentio, plane difficile mihi
videtur hominem qui humili, nec satis celebri in
loco (Duplavili dico), paternam sedem ac domum,
quin, ut ipse de se profitetur, majorum originem
haberet, nullum publicum gessisset magistratum,
nullum certum honoris ac dignitatis insigne fuisse
adeptus (ut superius declaravimus), tam claram et
gloriosam generis nobilitatem nancisci potuisse, qua
non solum in Italia, sed etiam in Germania extre-
maque Gallia inclaresceret, praesertim cum turbu-
lentis adeo temporibus, quibus jam bellis ac seditionibus
omnia miscbantur, vel nobiliorum virorum
generi, nisi quorum opera in bellis administrandis
aut gerenda domi rep. praestitisset, tenebrae offundi
facile potuissent. Malim itaque cum Hincmaro sentire,
qui, in praef. ad Vitam sancti Remigii scribit de
Fortunato, quod a multis potentibus et honorabilibus
riris in his Gallicis et Belgicis regionibus per diversa
loca tunc vitæ, ac scientiæ suæ merito invitabatur.

43. Quoniam vero magna et praecipua Sigiberti
in eundem humanitatis ac beneficentiæ officia existi-
tere, de ipsoque et fuit, et erit sæpius sermo, haud
alienum sit de eodem ejusque regno, nec non regia
stirpe ac cognatione, aliquid hoc loco dicere. Is
itaque filius fuit Clotarii I, Francorum regis, omnium
sua ætate potentissimi, qui post Clodovei patris
obitum regnare cœperat, paterno regno æquas in
partes divisit cum tribus fratribus (*Greg. Turon.,*
l. III Hist. Franc., c. 1); quibus vita functis, univer-
sum sibi Francorum imperium, partim hæreditate,
partim armis ac potentia, vindicaverat. Ipse vero
Clotarius moriens quatuor post se filios reliquit,
Charibertum, Guntramnum, Chilpericum, Sigiber-
tum, qui regnum inter se, juxta sorte, dividerunt, ac
Sigiberto (ut verbis utar Gregorii, l. IV Hist. Franc.,
c. 22) regnum Theuderici (Clotarii fratris) obtigit,
sedemque habere Rhemensem. Porro regum Austrasiæ,
qui Rhemis sedebant, imperium vel in Germaniam
longe procurrebat; de quo lege Fort., lib. VI, c. 2,
et Ruin., in notis ad Greg. Tur., l. IV Hist., c. 22.

44. Interea Sigibertus, cum fratres suos reges vi-
disset infima et servili conditione mulieribus nup-
sisse, oblitus generis ac dignitatis suæ, regio ipse
animo et consilio uxorem regali e stirpe ducendam
censuit. Quam ad rem legatos misit in Hispaniam,
qui Brunichildem, Athanagildi regis in Hispania
filiam, sibi peterent ad nuptias, puellam cum forma
corporis, tum industria et morum honestate, consilii

* M. de Brov. in Vita Fort. ponit tunc temporis
illam sedem est adeptus.

A prudentia ac sermonis suavitate, præstantem. Quam
cum impetrasset, eidem nupsit regia pompa et ap-
paratu, totiusque regni cum summa lætitia ac gratu-
latione (*Greg. Tur., l. IV, c. 27*). Hisce nuptiis epi-
thalamium cecinit Fortunatus, de quo supra, n. 34,
locuti sumus; idemque scribens ad Gogonem, rem
recens gestam declarat his verbis:

Nuper ab Hispanis per multa pericula terris,
Egregio regi gaudia summa vehis.

45. Chilpericus, Sigiberti frater, ejus nuptias
æmulatus, misit et ipse in Hispaniam qui Gele-
suintiam, Brunichildis sororem, sibi peterent, cui
nuberet, quam anno fere post quam Sigibertus Bru-
nichildem sibi copulaverat duxit uxorem, Frede-
gunde, cujus amoribus tenebatur, infami generis ac
servili ex conditione muliere rejecta. At non multo
post, cum Gelesuintia, Chilperici perfidia offensa,
reditum in Hispaniam pararet, ejus jussu, dum in
lectulo cubaret, interfecta est; atque paucos post
dies Chilpericus Fredegundem recepit, cujus deinde
fraude et insidiis cum Sigibertus, tum Chilpericus
ipse, occisi sunt. Gelesuintiam, pertranseuntem
Pictavis, vidit Fortunatus, cum adhuc ea in urbe
novus esset, et ejus funus acerbissimum lugubri
carmine expressit, quod legere est l. VI, c. 7.

46. Sigibertus itaque (ut ad id unde defleximus
revertamur) nobilissimus iis temporibus, ac pruden-
tissimus rex (cujus virtutes passim celebrant For-
tunatus et Greg. Tur., alique plures) eundem For-
tunatum, in Galliam venientem, perhonorifice ex-
cepit, atque illi Sigoaldum comitem pro socio ac
duce itinerum quæ per Galliam agenda ipsi fuerant
dedit, quo scilicet operam suam, et assiduitatem, et
tutelam eidem, sive Turonos adeunti, sive urbes
alias, ac regiones Gallia peragranti, præstaret. Huc
ex ipso novimus Fortunato, qui, l. X, c. 20, ad Si-
goaldum scribit his verbis:

Finibus Italia cum primum ad regna venirem,
Te mihi constituit rex Sigibertus opem,
Tutor ut graderer, terum comitando, viator,
Atque pararetur huic equus, inde cibus,
Implesti officium (etc.)....

47. Eundem vero Turonis confestim, cum per
regem Sigibertum licuit, ad sancti Martini sepulcrum
venerandum perrexisse, credendum est, ut quem
Ravennæ tam præclare de se meritum noverat, eu-
jusque causa in Galliam advenerat, ejus cineres præ-
sens coleret, ac votum suum exsolveret. Præerat
tunc temporis Ecclesiæ Turonensi a Euphronius,
nepos sancti Greg., episcopi Lingonensis, vir cum
genere nobilissimus, tum sanctitate clarissimus,
quem deinceps Fortunato singulari benevolentia et
amicitiæ necessitudine fuisse cunctum, testantur
hujusce ad illum scriptæ epistolæ, l. III, c. 1 et 2.
Eundem itaque tunc convenisse Fortunatus, et ejus
amicitiæ fundamenta quædam jacisse, quæ postea,
mutuis officiis culta et aucta, eo pervenit, ut ipse
illum parentis in loco haberet, dicendus est.

48. Interea Turonis digressus, cum, itineris causa,
Turonis sedisse Gregorium, qui nonnisi an. 573

Pictavum venisset, ea in urbe domicilium suum ac A sedem constituit. Id cum ex Pauli Diaconi testimonio discimus, tum ipse Fortunatus de se proficitur, l. viii, c. 1, sic scribens :

Fortunatus ego hinc humili prece, voce saluto :
 Italiae genitum Galliae rura tenent.
 Pictavis residens, qua sanctus Hilarius olim
 Natus in urbe fuit, notus in orbe Pater.

Quinimo id deinceps promeruit, ut illius Urbis clero, quamvis advena, ascriberetur, ac sacerdotio initiaretur, quod sane magno est illius virtutis ac vitae integritatis et innocentiae argumento. Quo vero anno Pictaviensis Ecclesiae presbyter factus sit, haud ita facile est statuere. Paulus Diaconus, dum narrat de eodem quod *novissime in eadem civitate* (scilicet Pictavis) *primum presbyter, deinde episcopus ordinatus sit*, videtur ad extremum ejus aetatis tempus id factum referre. At cum Greg. Turon. Fortunatum suis in libris presbyterum passim appellet, aliter videtur judicandum. Nam l. 1 de Mirac. sancti Martini, c. 13, eundem aperte *conservum suum*, *Fortunatum presbyterum* vocat. At Gregor. Turon. libros de Mirac. sancti Martini conscripserat, antequam Fortunatus suos illos iv de Vita sancti Martini versibus exararet, cum in epistola illis praefixa scribat Gregorio, ut, cum *jussisset opus illud quod ipse Gregorius de virtutibus sancti Martini explicuerat* versibus exprimi, sibi illud transmitteret, quod carmine complecteretur. Jam vero Fortunatus elucubravit libros iv de Vita sancti Martini, sancto Germano, Parisiensi antistite, adhuc superstite, qui an. 576 supremum diem obiit, uti adnotavimus ad lib. iv Vit. sancti Martini, pag. 470. Ex quibus conficitur jam ex illo tempore Fortunatum presbyterum fuisse. Quin ut hac in re quod sentio proferam, videtur mihi Fortunatus jam tunc clericus fuisse, cum ab Italia est profectus; idque ex eo conjicio, quod ab ejus coaevo Greg. Tur. *Presbyter Italicus* passim nomenitur, quem titulum vel ejus opera praeseferunt.

49. Multo vero difficilium est statuere quonam tempore idem ipse hospitio usus fuerit Agricolaë, seu Agrosulaë, episcopi Cabillonensis, sive, ut verisimilius videtur, Nivernensis, sicut adnotavimus ad cap. 24 lib. iii Op. Fort. Is enim scribens ad eundem, non solum se cum illo vixisse praeseferat, sed etiam ab optimo ejusdem parente doctum, institutum ac pastum fuisse, testatur hisce versibus :

Cum mea terra manu meruit genitoris arari,
 Reddatur nati vi mere culta sui.
 Nam pater, affectu dulci, memorabilis orbi,
 Me vobiscum uno fovit amore duos.
 Corde parens, postu nutrit, bonus ore magister,
 Dixit, coluit, rexit, honesta dedit.
 Ille pio studio sulcata novalla sevit;
 Quod Pater effudit, hoc mihi semen ale.

Hoc itaque hospitio usum crediderim Fortunatum antequam Radegundi (de qua mox erit sermo) et ejus negotiis conficiendis se penitus daret, a qua deinde haud diutius videtur abfuisse.

50. Illud vero hoc loci quaeri solet, quibusnam de causis Fortunatus, posteaquam votum suum Turonis

exsolverat (quae praecipua fuerat causa ex Italia in Galliam veniendi), adhuc substituerit in Gallia, nec ad suos remearit. P. Browerus, cap. 2 de Vita Fortunati, ejus rei causam refert in bellicos tumultus quibus Italia Longobardorum armis tunc maxime afflicta est. Quo sane tempore Tarvisium, Fortunati patria, et propinquaë regiones, positaë in ipsius Germaniae ore ac faucibus, hostilibus excursionibus et injuriis in primis patere. Is interea sibi in Gallia subsidendum duxit, donec, pace et tranquillitate Italiae reddita, tuto paternam ad regionem atque domum remigrare posset. Sane haud ipse aëquo animo in Gallia commorabatur, nec propterea videtur ex animi proposito alienam regionem patriae ac suis anteposuisse, qui scribens ad Lupum, lib. vii, cap. 9,

B hæc de se loquitur :

Exsul ab Italia nomen, puto, volvor in anno,
 Littoris Oceani contiguante salo.
 Tempora tot fugiunt, et adhuc per scripta parentum
 Nullus ab exclusis me recreavit apex.

Adhuc vero miserabilium suum ab Italia digressum lamentatur lib. vi, cap 10, his verbis ?

Tristius erro nimis, patris vagus exsul ab oris,
 Quam sit Apolloniis naufragus hospes aquis.

51. Neque altera praetereunda causa est ob quam is in Gallia permanserit, nec ad suos amplius reversus sit. Hanc autem ipse nobis declarat lib. viii, cap. 1, inquit :

Martinum cupiens, voto Radegundis adhæsi,
 Quam genuit caelo terra Toringa sacro.

id est, cum eo consilio in Galliam venisset, quo sancti Martini sepulcrum inviseret, ac suae erga illum pietati satisfaceret, Radegundis, piissimae feminae, precibus ac votis retentus est, quominus in Italiam reverteretur; ac inde factum ut in Gallia reliquum vitae suae spatium traderet.

52. Quoniam vero de Radegunde mentio est facta, cujus maxime opera id praestitum fuit, ut Fortunatus in Gallia remaneret, quemque illa coluit semper, atque omnibus liberalitatis et benevolentiae officiis est prosecuta, haud erit alienum de regio ejus genere ac fortuna, nec non de egregia virtute ac sanctimonia, nonnulla dicere, e quibus ad vitam Fortunati et pleraque ejus poemata illustranda plurimum lucis addi possit. Fuit itaque Radegundis Bertharii, regis Thuringorum, filia, quem cum Hermenefridus, germanus ejusdem frater, oppressisset, Radegundis, adhuc puella, patre orba, patrum in tutela relicta est (*Greg. Turon. in Hist. Franc., c. 4*). Postea vero Hermenefrido ipso a Francorum regibus Clotario et Theodorico superato et devicto, eadem in Galliam adducta captiva est; de qua cum Theodorico inter ac Clotarium contentio fuisset exorta, utri uxor obtineret, vicit Clotarius, ac eidem, statim atque per aetatem puellae licuit, nupsit, cum eam interea regia in villa educandam ac nutriendam custodibus tradidisset (*Fort., n. 2 Vitae Rad.*). Verum regales nuptiae deliciae aulæ potentissimae illud pietatis ac religionis studium quod in puellula jam eluxerat, solita suis manibus imam altarium partem tergere, et puerorum choros, di-

vinas laudes celebrantium, ducere, nihil immi-
nerunt sed potius illustrarunt, ut jam diceretur
Clotario a suis aulicis *habere eum potius jugalem mo-
nacham quam reginam*, unde erat in illam nonnun-
quam asperior. Interea vero Radegundis frater, in-
juste a Clotario occiditur, ex aulicorum fraude ac
perfidia. Hoc illa tempus et occasione *in nave*, sibi
a Clotario recedendum censuit, ad monasticam vi-
tam, cujus studio in primis tenebatur, cogitavit am-
plecti. Itaque ad beatum Medardum, Noviomensem
antistitem, directa a rege conjuge, cum venisset, ab
eodem cepit contendere, ut sese, mutata veste, Do-
mino consecraret. Quod ille primo recusans, veritus
ne Clotarii indignationem in semet excitaret, pos-
tremo cessit precibus, ac valum ejus capiti imposuit,
quo eam sanctimoniale declararet. Illa autem inde
digressa Turonis ad basilicam sancti Martini venit,
tum Suedas accessit, villam agri Pictaviensis, atque
illic, monasterio exstructo, ad extremum usque vitæ
diem sanctissime vixit (*Fort., ibid., e. 12*). De qua
uti scribit Greg. Tur., lib. III Hist. Franc., cap. 7 :
*Mutata veste, monasterium sibi infra Pictaviensem
urbem construxit; quæ orationibus, jejuniis, vigiliis
atque elemosynis, prædita, in tantum emicuit, ut
magna in populis haberetur.*

53. In hoc autem Pictaviensi monasterio Agnetem,
virginem singulari pietate ac virtute præstantem,
quam olim ancillam habuerat, et quam a prima
ætate loco filie (ut ipsius Radegundis verbis utar)
coluerat, et educaverat, abbatissam constituit, ac se
post Deum ejus ordinationi regulariter obedituram
commisit. Id enim de se ipsa fatetur, apud Greg.
Tur., lib. IX, cap. 42. Quocirca canit de illa For-
tunatus, lib. VIII, cap. 1 :

Regia lactineo commutans pallia cultu,
Vilior ancillæ vestis amata tegit.
Splendida serraco quondam subvecta superbo,
Nunc terit obsequio planta modesta lutum.
Quæ prius insertis onerata est dextra smaragdis,
Servit inops famulis, sedulitate, suis.
Aulæ celsa regens quondam, modo jussa ministrat,
Quæ dominando prius, nunc famulando placet.

Item scribens ad Agnetem, lib. VIII, cap. 4, sic eam
alloquitur :

Sed tibi priæ reliquis Mater pia charior instat,
Eligit excelso consociare choro.
Res probat ipsa tamen, quoniam quæ filia constas,
Te matrem votis optat habere suam;
Quamque suis genibus charam nutritivum alumnam,
Prædicat ecce suo constituendo loco.
Et quæ te semper baculi moderamine rexit,
Prompta sub imperio vult magis esse tuo.

54. Summa vero Radegundi facultas et oportu-
nitas fuit, pro regia ejusdem cognatione ac gene-
re, illud suum Pictaviense monasterium pretiosis
muneribus ditare, inter quæ ea præcipue numeran-
tur quæ ipsa a Justino imper., anno circiter 569,
missa ad eundem legatione, impetravit, plurimum
conferente ad eam rem Sigiberti opera et gratia.
Scilicet, ut de ipsa scribit Baudonivia in ejus Vita,
num. 8 : *Quod sua vota posebant obtinuit, ut beatum
lignum crucis Domini, auro et gemmis ornatum, et
multas sanctorum reliquias, quas Oriens retinebat,*

*A uno residens loco, se habere gloriata est. Ad petitionem
sanctæ crucis imper. legatarios cum Evangelii auro et
gemmis ornatis.*

55. Hæc autem occasio fuit Fortunato ut hymnos
nonnullos et poemata alia elucubraret in honorem
sanctæ crucis, quæ inter celeberrimum illud est
quod incipit *Vexilla Regis prodeunt*, Ecclesiæ ipsius
usu jampridem consecratum. Idem præterea scripsit
prolixum poema, quo, Radegundis nomine, gratias
agit Justino et Sophiæ Augg. pro missis ad se pre-
tiosissimis muneribus, quibus totum Occidentem il-
lustratum et ornatum fuisse affirmat.

56. Quæ vero et quanta Fortunatum inter et Ra-
degundem Agnetemque interesset summæ pietatis,
benevolentiæ, charitatis, necessitudo, eaque ab
omni aliena petulantia suspensio ac periculo, ipse
nobis Fortunatus testis sit, lib. XI, cap. 6, scribens
ad Agnetem hisce versibus :

Mater honore mihi, soror autem dulcis amore,
Quam pietate, fide, pectore, corde colo,
Cœlesti affectu, non crimine corporis ullo,
Non caro, sed hoc quod Spiritus optat, amo.
Testis adest Christus, Petro Pauloque ministris,
Cumque piis sociis sancta Maria videt,
Te mihi non aliis oculis aumoque fui-si,
Quam soror ex utero tu, Titiana, fores,
Ac si uno partu mater Radegundis utro-que
Visceribus castis progenuisset, eram.

57. Suam vero præcipuam charitatem in Rade-
gundem declarat lib. XI, cap. 2, his versibus, qui-
bus, cum illa se includeret (ut infra dicentur), suum
in ipsam desiderium exprimit, inquit :

Quo sine me mea lux oculis errantibus abdit,
Nec patitur visu se reserare meo?
Omnia conspicio simul æthera, flumina, terram;
Cum te non video, sunt mihi cuncta parum.
Quamvis sit cælum, nebula fugiente, serenum,
Te celante, mihi stat sine sole dies.

58. Harum vero in se munificentiam ac liberalita-
tem suis sæpe carminibus celebrat, quibus, pro
missis munusculis, iisdem gratias agit ; quod quam
crebro fieret, satis indicant hæc ejus verba, quibus
ad Agnetem scribit, lib. XI, cap. 9 :

Portitor ad tantos missus non sufficit unus,
Lassarunt toties qui rediere pedes.
Singula nec refero, quia metua munera vincunt (etc.).

Idem se pluries convivio ab eisdem exceptum ac
laute pastum fuisse significat, ac inter cætera, lib.
XI, cap. 11, prandium commemorat, ac describit,
quod sibi ab Agnete instructum, ac variis floribus
et frondibus, ad speciem horti viridantis, pictum et
ornatum fuerat, ex quibus illarum erga Fortunatum
diligentia ac sedulitas perspicui potest.

59. Hæc vero inter illos mutua charitas et neces-
sitas monet ut quæramus quo officio maxime, seu
munere, apud religiosissimas feminas Fortunatus
fungeretur. Sed ante quædam notanda sunt. Ac pri-
mum illud animadverto, singulare semper Radegun-
dis studium in his colendis et audiendis exstitisse, a
quibus ad pietatem ac religionem institui poterat :
quæ, ut scribit Fortunatus in ejus Vita, num. 8 :
*Ad ejus opinionem si quis servorum Dei visus fuisset,
vel per se, vel vocatus, occurrere, videres illam cœle-
stem habere lætitiâ . . . sequenti die curam domus
committens creditariis, ipsa se totum occupabat juxta*

oiri iusti verba circa salutis instituta, et circa adipiscendæ vitæ cælestis commercia retentebatur per dies. Atque hæc de Radegunde, dum ea in regia aula adhuc viveret.

60. Deinde multa jam erant Pictaviensis monasterii sanctimonialibus negotia gerenda, sive quæ ad privatas earum curas et officia spectarent, sive quæ ad totius monasterii rem ac statum pertinerent, quibus in procurandis alterius qui extra monasterii septa viveret diligentia desiderabatur ac fides. Ita, quo unum aut alterum exemplum proferam, exstat apud Gregor. Tur., lib. ix Histor. Franc., cap. 42, exemplar epistolæ quam Radegundis mittit ad episcopos Galliæ, quo illorum patrocinium et auctoritatem adversus eos qui monasterii Pictaviensis jura vel bona lædere voluissent aliquid impetraret. Item, cap. 39, legitur quoddam rescriptum episcoporum ad Radegundem, in quo moniales illæ feriuntur anathemate, quæ unquam e monasterio egredi aut nubere voluissent. Hæc itaque, et id genus alia, sæpe cum episcopis, aut regibus, et aliis principibus viris, communicanda, et per ipsos interdum transigenda, aliquem, præstantem consilio solertiaque virum requirebant, qui eadem gereret ac procuraret.

61. Quæ cum ita sint, illud mihi videor primo affirmare posse Radegundem et Agnetem totius vitæ moderatorem ac præceptorem Fortunatum habuisse, cujus iudicio atque consilio cum in rebus suis privatis dirigendis, tum monasterii totius disciplina temperanda uterentur. Quod sane et tantæ necessitudini, quantam inter ipsum et illas interfuisse ostendimus, consentaneum videtur, et Fortunati religioni, doctrinæ, prudentiæ; idque Radegundis illa vota fuisse facile dixerim, quibus Venantius ipse se *adhæsisse* fatetur, quominus ad suos in Italiam reverteretur. Atque etiam adeunt indicia aliqua ex scriptis Fortunati quæ hoc ipsum confirmant. Ita lib. xi, cap. 4, auctor est Radegundi ut ad stomachum corroborandum ac recreandum vini aliquid sumeret, proferens Apostoli exemplum et auctoritatem, Timotheo ad ipsum suadentis. Item, cap. 7, ad Agnetem scribens, rogat ut quod ipse obsequium seu *famulatum* absens Radegundi impendere non poterat, pro se ipsa præstaret. Idem, cap. 8, gratias agit Agneti quod monialibus epulum, rogatu suo, indulisset, et optat ad extremum, quo Agnes et Radegundis diu essent superstites, quæ earum *freno*, seu auctoritate, Pictaviensis monasterii status, sive disciplina, diu floreret ac staret incolumis. Postremo, lib. viii, cap. 17, scribens ad Gregor. Turon., cum grave scandalum ad dissidium, post obitum sanctæ Radegundis, in eodem Pictaviensi monasterio excitatum fuisset, eidem causam abbatissæ commendat his verbis: *Memor sis commendationis beatæ domnæ meæ filiæ, vel jam matris vestræ, domnæ Radegundæ, pro loci sui, vel personæ, totiusque regulæ, stabilitate quod petiit, et verborum vel viscerum supplicatione commisit, ita præceptis infatigabiliter laborare, qualiter ipse vobis in*

A retributione sempiterna restituat, qui providet auxilium indigentibus. Quibus ex verbis potest intelligi quo in loco is esset apud Radegundem, et Agnetem, et quæ iisdem officia præstaret.

62. Atque etiam ex itineribus tam frequentibus quæ Fortunatum per Galliam Germaniamque habuisse comperimus, conicere licet plura ad monasterium Pictaviense spectantia negotia per ipsum solita transigi. Ita lib. xi, cap. 27 et 28, scribens ad Agnetem et Radegundem, sua quædam itinera enarrat, quorum in altero diu procella jactatus fuerat, unde in grave vitæ amittendæ discrimen venerat; in altero vero hiemale frigus ac pruinas sæpe perpersum fuisse describit, cum nive et glaciæ late omnia tenerentur. Atque ipse, indicat quædam habuisse quæ præsens cum illis conferret, nec tum epistolæ committeret, iis verbis:

Post referenda simul murmura corde tegeo.

Item lib. vi, cap. 10, cum Mettin accessisset, narrat lintrem quo vehebatur a regio coquo sibi fuisse abductum; cumque venisset Nauciacum, vel Nasium, a Sigiberto rege perliberaliter exceptum, necnon ab ejus ministris Papulo et Gogone, cum lintem, tum cæteras copias ad iter suum prosequendum necessarias, refert se accepisse. Idem, lib. x, cap. 10, iter suum, aliud quod circa Rhenum et Mosellam confecerat, describit cum quidem regiæ domui, id est, Childeberto et ejus matri Brunichildi obvius factus, et ab ipsis retentus, et exceptus perhumaniter, eosdem deinde, regia pompa et apparatu iter facientes, fuisset prosecutus. Haud inverisimile itaque est Fortunatum isthæc loca, non tam solatii sui causa, aut privati negotii, adisse, sed ut earum voluntati ac sollicitudini, quibus se et operam suam addixerat, satisfaceret.

63. Ex hisce autem itineribus (quæcumque tandem eorum suscipiendorum causa et ratio fuerit) per magnam ipse nactus opportunitatem est per celebres Galliæ ac Germaniæ episcopos adeundi, et cognoscendi quibuscumque amicissima benevolentia conjunctus fuisse ex ejusdem carminibus passim deprehenditur. Atque ut ex iis nonnullos commemorem, quorum ex amicitia et consuetudine non vulgaris commendatio innocentæ ac virtutis Fortunati sumi potest, sanctus Germanus, episcopus Parisiensis, propensissima in eundem voluntate ac benevolentia exstitit, ut constat inter cætera ex lib. viii, cap. 2, Op. Fortunati, qui cum ad eundem proficisci vellet, et a Radegunde retineretur, hæc inquit:

Me vocat inde pater, radians Germanus in urbe,
Hinc retinet mater, me vocat inde pater.
Dulcis uterque mihi, voto amplectente cohesit;
Plenus amore Dei, dulcis uterque mihi.

Hic ille fuit Germanus a quo Agnes, Pictaviensis monasterii abbatissa, consecrata est, ut constat ex testimonio Radegundis apud Gregor. Turon., lib. ix, cap. 42, ex quo intelligi potest magnam inde necessitudinis ac benevolentiæ causam vel cum Fortunato interfuisse.

64. Felici etiam, episcopo Namnetensi, viro cum

nobilitate generis, tum virtute animi conspicuo, acceptus in primis ac jucundus fuit: idque indicant scripta ad illum Fortunati carmina, et illius ad hunc litteræ quas legere est l. III, cap. 4, 5 et seq. Idem apud Leontium, episcopum Burdigalensem, et Placidianam, ejus olim uxorem, mulierem ex imperatoria familia, in primis vero singularis pietatis laude præstantem, non infimum locum tenuit benevolentia et gratiæ, ut aperte testantur carm. 15, 16 et 17, l. I. Libro vero IV, cap. 10, exstat poema, quod ipse scripsit in funus ejusdem Leontii, in quo ipsius generis nobilitati, ac virtuti, et in gregem suum sedulitati, tum apud reges auctoritati et gratiæ refert egregium testimonium.

62. Quid vero de Euphronio dicam, antistite Turonensi? quid de Nicetio, episcopo Trevirensi, aut, qui illum excepit, Magnerico? ad quos singulos exstant scriptæ Fortunati epistolæ, seu carmina, l. III, capp. 1, 2, 3, 11, 12 et 13. Nec vero prætereundus sanctus Martinus, Galliciæ episcopus, ille qui Suevos, Galliciæ incolas, a paterna superstitione ad Christianam religionem amplectendam convertit, ad quem item Fortunatus epistolam scripsit, plenam amicissimi desiderii, et poema, in quo ejusdem virtutes, et erga gregem suum merita commendat. Habes illa l. V, c. 1 et 2.

66. Addendus his Avitus, episcopus Arvernensis, a quo Gregor. Turon. ad studium divinarum rerum se excitatum fuisse ac provocatum commemorat in libro de Vitæ Patrum, cap. 2. Is igitur in primis dilexit Fortunatum, uti jam conjuncta urique cum Gregorio necessitudo efflagitare videbatur. Porro cum Avitus, sacro Pentecostes die, plusquam quingentos Hebræos ad Christum convertisset, hoc ejus factum, prolixo carmine, prosecutus est Fortunatus, Gregorii hortatu.

67. Sed ne singulos commemorem, qui Fortunatum benevolentia et officiis humanitatis complexi fuisse deprehenduntur, sit unus pro omnibus is, de quo supra mentionem fecimus, Gregorius, Turonensis antistes, vir cum sede ac loco, tum pietate ac doctrina clarissimus. Quam vero ipse diligeret Fortunatum, ac quanta inter utroque amicitia ac familiaritas intercederet, tam multæ et crebræ ad illum scriptæ hujusce litteræ seu carmina declarant in quibus is haud secus quam in parentem se affectum esse ostendit, ac vicissim illius præcipuum erga se studium et benevolentiam contestatur. Cum autem, regionum intervallo sejunctus, minus quam vellet ipsi alesse et ejus præsentia frui posset, desiderium suum litterarum frequentia compensabat. Ut enim ipse de se proflitetur, l. V, c. 14, scribens ad eundem Gregorium:

Jugiter opto libens, sacer amplectende Gregori,
Cernere vos oculis, quærere litterulis.
Dulce videre mihi, ac si desit copia cerni,
Spes erit oranti vel dare verba Patri.

68. Hujus suavis plura scripsit aut edidit Fortunatus, quæ, nisi ejus hortatus et impulsus accessisset, fortasse perpetuis in tenebris ac oblivione po-

PATROL. LXXXVIII.

steritatis jacuissent. Quanti vero Gregorius faceret scripta Fortunati, ac quanti interesse arbitraretur eadem publicam in lucem proferri, inde intelligi potest, quod non leviter cum ipso agendo, sed obstando et adjurando ab eo contenderit, quo carmina sua et alia Opuscula in unum volumen colligata evulgaret. Id ex ipsius Fortunati testimonio discimus, ita scribentis ad Greg., lib. I, cap. 1: *Unde, vir apostolice, prædicande papa Gregori, quia viriliter flagitas ut quedam ex opusculis imperitiæ meæ tibi transferenda proferrem, mearum nugarum admiror te amore seduci; ac rursus: Sed quoniam humilem impulsus, alacriter acrius renitentem, sub testificatione divini mysterii, et splendore virtutum beatissimi Martini, conjurans, hortaris sedulo ut contra pudorem meum deducar in publicum, etc.* Libro vero V, cap. 5, se item ab eo ad scribendum incitatum scribit his verbis: *Instigas, Pater optime, seria curiositate, sincera tamen dulcedine, carmine elinguem proloqui, et currere pinguem versu pedestri.* Eadem sero scribit, l. IX, c. 6.

69. Atque hæc inter carmina quæ tunc edidit Fortunatus plura sunt quæ ad Gregorium ipsum scripta fuerunt, atque ejus virtutum laudem et commendationem complectuntur. Ac inter cætera illud eminet in primis, quod exstat lib. V, cap. 3, scriptum ad cives Turonenses, quo iisdem Venantius gratulatur, quod Gregorius Ecclesiæ illius episcopus creatus fuisset, ac bona iis omnia ex pontificis sui adventu ac præsentia ominatur.

70. Qua vero in se munificentia ac liberalitate idem Gregorius esset, passim suis in carminibus declarat, atque ut de cæteris taciam, lib. VIII, cap. 25, memorat sibi ab illo agellum præstitum fuisse ad alimoniam ac cæteros sumptus, in quo munificentiam ejusdem confert cum liberalitate sancti Martini, cum hic de parte chlamydis suæ nodum et egentem contexit, his versibus:

Munifici reparans Martini gesta, Gregori,
Textit ut ille habitu, nos alis ipse cibo.
Ut chlamydem ille prius, sic tu partiris agellum;
Ille tegendo potens, tuque fovendo decens.

Cujus quidem agelli situm et amoenitatem describens, c. 24 ejusdem libri, hæc ait:

In qua sorte loci facta est collatio doni,
Qua Vigenna procox litore frangit aquas.
Lapsibus et tumidis dum fertur nauta carinis;
Jugera culta videt, quando celeuma canit.

71. Ejusdem vero in se collata munera ac beneficia summam complectens, l. VIII, c. 23, eorum magnitudinem ac numerum exprimit, inquiens:

Gurgitis in morem si lingua fluent rigaret,
Turbis torrentis vel raperetur aquis,
Ad tua præcipue præconia summa, Gregori,
Dum non explerem humine, gulta forem.
Munificumque Patrem squaret nec Musa Maronis,
Fers bona quanta mihi, quis valet ore loqui!

72. Quid autem reliquos enumerem quos sui amicos ac patronos habuit in Gallia Fortunatus? Reges dico ac principes viros, quibus tam acceptam atque omni tempore jucundum et charum eundem fuisse, permagnam, meo quidem iudicio, cum ingenii ejus et doctrinæ, tum vitæ integritatis, atque etiam cujus-

dam in familiarī consuetudine urbanitatis ac festivitatis, est testimonium. Supra jam diximus quam is Sigiberto, regi Austrasiæ, gratus esset et jucundus : cui addendi ejusdem fratres, Charibertus, Guntramnus, Chilpericus, et Sigiberti filius (qui postea Austrasiæ regnum tenuit), Childebertus, cum reginis suis Brunichilde, Gelesuintha, Fredegunde, ac regis familiis, apud quos Fortunatum in honore ac pretio fuisse, tot de his atque ad ipsos scripta poemata passim testantur.

73. Jam vero præter Gogonem, Lupum, Magniphum, Jovinum, et alios de quibus supra mentionem feci, Mummolenus etiam, vir illis temporibus dignitate præstans, et inter suos nobilissimus, amicissimus Fortunati fuit. Hic illum egregie laudat l. vii, c. 14, ac l. ix, c. 2, scribit ad eundem consolatoriam epistolam pro morte puellæ siliæ. Item Pappulus, vir apud Sigibertum potentissimus, Berulfus, Condo, Gundonarius, Bose, Galactorius, Chrodinus, Mummolus, et alii cum virtute ac dignitate præcellentes viri, tum apud reges suos honorati et gratiosi, præcipua benevolentia eundem prosecuti deprehenduntur. Quod autem ad ejus commendationem, meo quidem judicio, valere plurimum debet, illud est, quod cum illorum quos nominavi plerique varia fortuna usi interdum sint, ac nonnulli vel in reges ipsos conspiraverint, aut ab iisdem defecerint, alii gravibus de causis suspecti et offensi locum suum et gradum amiserint, et exsilio aut morte multati miserrime interierint, unus pene Fortunatus, nulla unquam de causa accersitus aut suspectus legitur fuisse, nec eorum quos amicissimos et conjunctissimos habebat calamitas illi qua apud Reges fruobatur gratiæ offecit aliquando : quod magno indicio est ita eundem nobilissimorum virorum amicitias coluisse, ut idem alienis a persona sua et gradu negotiis sese non immisceret, atque, ab omni partium studio alienus, quod suum erat opus persequeretur, pacis atque otii amicus.

74. Spatium vero temporis aliquid habitavit Fortunatus in ea Britannæ minoris parte quæ ad Oceanum posita, ejus fluctibus alluitur ac cingitur. Sic enim ipse scribit ad Felicem Namnetensem, l. iii, cap. 4 : *Oscitante me prope finitima pelagi blandimento naturalis torporis in lecto, et littorali diutius in margine decubante, subito per undifragos vestri fluctus eloquit, quasi scopulis incurrentibus elisa, salis spargine me contigit irrorari.* Idem scribens ad Druconem Diaconem, lib. iii, cap. 33, hæc ait :

Nos maris Oceani tumidum circumfluit æquor,
Te quoque Parisius, chære salalis, habet.
Sequana te retinet, nos unda Britannica cingit.
Divisos terris, alligat unus amor.
Non furor hæc Pelagi vultum mihi subtrahit illum,
Nec Boreas aufert nomen, amice, tuum.

75. Quærendum autem videtur quam maxime de causa idem in oras illas ac littora secessisset? Qua in re si licet coniecere aliquid, illud primum animadverto, solemne tunc temporis plerisque viris re-

gio-issimis fuisse ut per annum, ac sacro maxime quadragesimali tempore, in locum quempiam ab hominum frequentia remotum secederent, in quo precibus solis ac jejunii vacarent. Ita de sancto Senoch narrat Greg. Tur., lib. de Vitis Patrum, cap. 15, quod a die sancti Martini, usque ad Natalem Christi diem, et rursus quadraginta ante Pascha diebus cellula vivebat inclusus; itemque de Berecundo^a, pontifice Ambianensi narrat auctor Gregorio coævus, quod secretum in locum recedebat, ut sacro quadragesimali tempore divinarum rerum contemplationi vacaret impensius.

76. Porro eam ad rem aptissimæ occurrerant insulæ, quæ, mari undique circumfusæ, frequentiores hominum arcebat accessus. Hinc de Palladio, Santonensi episcopo, narrat Gregorius, lib. viii Hist. Franc., cap. 43, quod ipse *Quadragesimæ tempore in insulam maris, orationis causa, secessisset.* Sanctus Marculus etiam, abbas Nantensis, in quamdam insulam quotannis confugiebat, *quatenus tibi super illud sacrum tempus quadragenarium corpus rigidius solito maceraret, et quo ab hominum conspectu esset remotior, eo ad vigiliis, orationem, jejuniaque exercenda aptior, atque expeditior esset,* ut legitur in ejusdem Vita, n. 12, quæ relata est sæc. i Bened., pag. 128. Porro vel ætate divi Ambrosii quam frequentari insulæ solerent ab his qui, pietatis causa, sola ac secreta in loca cupiebant secedere, indicat ipse Ambrosius in Hexam. l. iii, c. 5, iis verbis : *Quid enumerem insulas... in quibus ii qui se abdicant intemperantiæ secularis illecebris, fide continentia proposito, eligant mundo latere, et vitæ hujus declinare dubios anfractus? Mare est ergo secretum temperantiæ, exercitium continentia, gravitatis secessus, portus securitatis, tranquillitas sæculi, mundi hujus sobrietas, tum fidelibus viris atque devotis incensivum devotionis, ut cum undarum leniter alluentium sono certent cantus psallentium, plaudant insulæ tranquillo fluctuum sanctorum choro, hymnis sanctorum personent.*

77. Quæ cum ita sint, adducor ut credam vel Fortunatum in quampiam insulam secedere aliquando consuevisse, idque forte sacro Quadragesimæ tempore, in qua, ab hominum turba remotus, atque omnibus vacuus negotiis, jejunii ac precibus studiosius instaret. Quod enim ipse in aliqua insula vixerit, ex ejusdem verbis intelligi potest, quibus ad Placidinam scribit, lib. 1, cap. 17, hoc modo :

Munera parva nimis, pia, suscipe, quæso, libenter,
Quæ magis ipsa decens, munus in orbe micat.
Fluctibus e mediis hæc ut daret insula vobis,
Oceanus tumidis murmure præstat aquis.

78. Quanquam vel ea fortasse fuit causa cur Fortunatus insulas, sive alia maritima loca, peteret aliquandò, quod is sanctissimorum hominum, qui illis in regionibus habitaverant, ac rerum ab iisdem gestarum monumenta quæreret, quibus cum ad pietatem accenderetur, et acueretur ad imitationem similitudine exemplorum, tum actas ab iisdem Vitis conscriberet. Quod in primis solemne eidem fuisse.

^a Lego præf. ad sæc. I, n. 111.

cum tot ab ipso elucubratae Vitae sanctorum testatur, tum haec ejus verba confirmant, quibus ipse de se proficitur, lib. II, cap. 42 :

Laudibus humanis reliquorum corda resultent,

At mihi de justis commemorare placet.

Nam pietatis opus, victores texere libri,

Admoet ingenium res ratione duplex.

Una quod est habilis de magnis magna fateri,

Nam bona qui reticet criminis auctor erit.

Altera causa monet, quoniam successus amatur,

Et meliora cupit qui sua facta legit.

79. Ac sane non obscurum ejus rei indicium ipse nobis praestat Fortunatus, l. I, c. 17, ad Placidinam scribens hisce verbis :

Quae loca dum volui properans agnoscere ponti,

A Borea veniens, reppulit unda furens.

Prosperitas ut vestra tamen se plena probaret,

Obtulit in terris quod peteretur aquis.

Quibus postremis versibus id mihi maxime indicasse videtur, quod cum eo consilio navigaret ut relicta quibusdam maritimis in locis a piissimis viris pietatis suae ac sanctimoniae vestigia cognosceret, inde rejectus tempestate, et ad Placidinam delatus, in ejus persona ac vitae ordine id expressum repererit quod aliis in locis navigando quaerebat.

80. P. Browerus (cui et cl. vir Joseph. Liruti assentitur) arbitratur Radegundem secutam Fortunatum fuisse, ac in eadem cum ipso aut certe proxima insula interea habitasse. Ea vero ratione ducitur, quod scribens Fortunatus ad Felicem, episcopum Namnetensem, in eadem epistola, in qua dicit se *oscitari prope finitima pelagi*, refert ipsius Felicis verba, quibus antea ad sese scripserat : *Ipsam Radegundis muro charitatis inclusum vivere.*

81. Sed id mihi tanti esse non videtur quamobrem credamus Radegundem, ejus regulae ad quam mores suos conformaverat ac sui propositi oblitam, unquam e monasterio egressam esse, ut alio concederet. Ipsa siquidem regulam sancti Caesarii Arelatensis episcopi sequebatur, in qua, art. 5 recapit., diserte cautum fuerat : *Ut nulla ex vobis (monialibus) usque ad mortem suam de monasterio egredi permittatur, aut per se ipsam praesumat exire.* Hinc de Radegunde scribit Paudonivia in ejus Vita, num. 28, quod *instituerat ut nulla vivens foras monasterii januam egrederetur.* Quin ipsamet Radegundis, in epistola ad episcopos Galliae (quam legere est apud Greg. Tur., l. IX Hist. Franc., c. 42), implorat eorum auctoritatem adversus moniales illas quae *extra regulam exinde (e monasterio) egredi tentavissent.* Postremo eadem in libro de Excidio Thoringiae sic a Fortunato loquens ad Hamalefredum, patruelem suum, inducitur :

Sacra monasterii si me non claustra tenent,
Improvvisa aderam, qua regione sedes.

Nullo itaque modo credibile est Radegundem unquam a monasterio recessisse, quo Fortunatum sequeretur, sive religionis ac pietatis gratia, sive ulla alia de causa loca maritima petentem.

82. Porro ex illa quae Radegundem inter ac Fortunatum interfuit necessitudine, Browerus conjicit eandem monasticum amplexum fuisse, ac fortasse regulam sancti Caesarii, episcopi Arelatensis, secutum esse, in quam praecipuum exstitisse Radegundis stu-

diu testatur idem Fortunatus, de illa scribens, lib. VIII, cap. 6 :

Concipiente fide Christi Radegundes amore.

Caesarii lambit regula quidquid habet.

Cujus pontificis reverentia pectore mella,

Colligit, et rivos insatiata bibit.

83. Addit Browerus eundem, more veterum anchoretarum, fiscellas texere solitum, e quibus unam mittens ad Radegundem et Agnetem, l. XI, c. 12, sic eas alloquitur :

Ista meis manibus fiscella est vimine texta,

Credite, mi charae, mater et alma soror.

Item eodem in libro, c. 17, aliud operis, suis manibus confectum, ad easdem mittit his verbis :

Composui manibus propriis hoc munus amoris,

Sed tibi, vel dominae sit, rogo, dulce meae.

Quis autem ignorat id maxime monachorum proprium fuisse, ut manibus suis quotidiano operi instarent, ac fiscellas, vel id genus alia, elaborarent atque contexerent?

84. Atque his Broweri conjecturis vel illud addere placet, quod a cl. Ruinart animadversum est in praef. ad Op. Greg. Tur., n. 35, inquiriente : *Monasticus ordo, jam tempore Gregorii, ita erat clericatus conjunctus, ut idem fuerit monachus esse ac clericum.* Aliquam etiam ex eo conjecturam facere possumus, quod, cum is, lib. IV Vitae sancti Martini, de Paulo, Aquileiensi episcopo, scribat :

Qui me primaevis converti optabat ab annis,
innuere videtur, se, etsi non primaevis ab annis, postea tamen conversum fuisse, id est, monasticum fuisse amplexum, ut ostendimus supra, num 43.

85. Sane Radegundis praeter illud suum monasterium mulierum, quod Agneti regendum tradiderat, et in quo ipsa vivebat, aliud virorum apud Turonos extruxerat. Quin et Pictavis basilicae sanctae Radegundis aliud monasterium virorum adjunctum fuisse constat ex Baudouivia, lib. Vitae sanctae Radeg., num. 19 et 31, in quo credibile est Fortunatum etiam, sive exemplo ac imitatione, sive incitamento et hortatu Radegundis, monachum egisse ut et illi praesto esset, si quid ejus consilio et opera indigeret, et vitae consuetudine ac instituto ad ejus vitae similitudinem propius accederet.

86. Quamvis autem plurima exstiterint Fortunati officia in Agnetem ac Radegundem, quibus nunquam ejus diligentia ac sollicitudo videtur defuisse, non minora tamen pietatis ac sedulitatis officia Ecclesiae Pictaviensi, cujus clero (ut ante diximus) ascriptus fuerat, praestitisse dicendus est. Neque vero sine praclaris illam in Ecclesiam meritis vir, praesertim advena, supremam ipsius Ecclesiae sedem aliquando adipisci potuisset.

87. Mirandum est autem nonnullos exstitisse qui inficiati sint Venantium Fortunatum episcopum fuisse unquam, aut alium Fortunatum comminiscantur, ad quem munus illud delatum fuisse asserant, a nostro plane diversum. Qui ea maxime ratione ducuntur, quod Gregorius Turonensis, quoties ejus mentionem facit non nisi praebiterum illum nominet. At duo gravissima ac certissima monumenta evincunt

Fortunatum nostrum episcopum, et quidem Pictaviensem fuisse. Nam primo Baudonivia, monialis monasterii Pictaviensis, coeva Fortunato, sic de ipso scribit in prolog. Vitæ sanctæ Radegundis : *Non ea quæ vir apostolicus, Fortunatus episcopus, de beatæ Vita composuit iteramus. Quis autem asserat Vitam beatæ Radegundis, quæ alteri scriptæ a Baudonivia solet præligi, a nostro Venantio Fortunato non fuisse conscriptam? Deinde Paulus Diac., lib. II Hist. Long., cap. 43, sic de ipso scribit : Novissimeque in eadem civitate (Pictavis) primum presbyter, deinde episcopus ordinatus est. Jam vero Paulus diaconus a Carolo Magno, postquam hic Longobardorum regnum in Italia exstinxerat, abductus in Gallias, cum et Pictavum ad tumultum Fortunati venisset, ex certis monumentis rem omnem discere potuit.*

88. Quod vero Greg. Turonensis non nisi presbyterum eum appellet, nihil negotii ea res facit, cum Fortunatus non nisi extremo vitæ suæ tempore, ut infra dicemus, Pictaviensis episcopus creatus sit, quo tempore Gregorius non solum ediderat libros suos, sed etiam vita functus fuerat, ut suo loco ostendemus. Atque isthæc fuit causa cur ejus opera Gregorio Turon. nuncupata presbyteri Italici, non episcopi Pictaviensis, nomen præferant.

89. Quo vero anno Fortunatus sedem Pictaviensem concenderit, difficile est definire. Quo scilicet tempore decessit Radegundis (quæ obiit an. 587, teste Gregor. Turon., lib. IX Hist. Franc., cap. 2) Pictaviensem Ecclesiam adhuc regebat Mauroveus, ex testimonio ipsius Gregorii, qui cap. 106 lib. de Gloria conf., testatur se, Mauroveo absente, curasse funus ac sepulturam beatæ Radegundis. Mauroveum excepit Plato an. 592, qui ad illam sedem evectus est, adhuc superstite Gregorio, cujus fuerat discipulus. Hinc quo die Plato Pictaviensis episcopus constitutus est, sic de illo cecinit Fortunatus lib. 10, cap. 18.

Gaudia læta parat præsentia sancta Gregori,
Et geminas urbes adjuvet una fides.
Qui modo discipulo Platone, antistite summo,
Solemne Ecclesiæ hic dedit esse diem.

Sunt qui huic Platoni Placidum successorem fuisse asserunt in sede Pictaviensi; sed hic non alius fuit a Platone ipso, ut adnotat cl. Ruin., ad Op. Greg. Turon., lib. IV de Mir. sancti Martini, cap. 32. Platoni itaque vita functo, non alius successit quam Fortunatus; cumque obitus Platoni referatur ad annum circiter 599, eodem ferme tempore Fortunatus episcopus Pictaviensis creatus fuisse dicendus est, cum Greg. Tur. ad an. 593 diem suum jam obiisset.

90. Exstat lib. IV Op. Fort., cap. 25, poëta scriptum ab eo in funus Theodechildis reginæ, quæ ad an. 598 fato extincta est, ut ostendit cl. Pagius, ad illum annum, num. 4. Non multo itaque postquam illud epithaphium scripsit, renuntiatus est episcopus Pictaviensis, jam inclinatus ad senectutem ætate. Cum enim is annos circiter triginta sex natus venerit

^b Vide Pag., ad an. 590. Lege Greg. Tur., de Gl. conf., c. 96., et l. IV de Mir. S. Martini, c. 32; et

A in Gallias, ac triginta quatuor alios exegerit in hoc regno, antequam episcopus fieret, constat ad illum pervenisse dignitatis gradum, cum jam devexus esset ad senectutem.

91. Locum illum adeptus Fortunatus, cum vitæ innocentia et virtutum exemplo, tum doctrina plurimum, gregi suo profuit. Exstant jam ejusdem Expositiones in Symbolum et Orationem Dominicam (L. I, c. 1, 2), quas ille ad eum finem elucubrasset videtur, ut eas plebi suæ recitaret, quarum in altera hæc ait inter cætera : *Inde retinentes ejus (Orationis Dominicæ) mysteria, et quam multa sint in brevitate collata, propter ædificationem Ecclesiæ, paucis docemur explicare, quia tunc nobis melius placebunt auditu, cum patuerint intellectu. Itaque ad ipsum veniamus sanctæ Orationis sermonem*, etc. Quibus in verbis Pastoris gregem suum instituentis persona satis ostenditur.

92. Non multos vero annos Pictaviensi Ecclesiæ præfuit Fortunatus, cum eidem jam demortuo successerit Caregisilus, et hunc Ennoaldus exceperit, qui ad an. 615 Pictaviensem Ecclesiam regebat, de quo legendus Cointius ad hunc annum, num. 27. Fortunatus itaque, septimo ineunte sæculo, e vita excessisse dicendus est; ac Pictavis in basilica sancti Hilarii (ut narrat Paulus Diac. loco sæpius citato) digno tumultu honore quiescit. Cujus ad tumultum cum idem Paulus, venerationis ac pietatis causa, accessisset, sequens epithaphium, rogatu Apri, ejus loci abbas (ut ipse refert de sese) scribendum contexit :

Ingenio clarus, sensu celer, ore suavis,
Cujus dulce melos pagina multa cavit.
Fortunatus apex valium, venerabilis actu,
Ausonia genitus, hæc tumulatur humo.
Hujus ab ore sacro sanctorum gesta priorum
Discimus : hæc monstrant carpere lucis iter.
Felix, quæ tantis decoraris, Gallia, gemmis,
Lumine de quarum nox tibi tetra iugit.
Hos modicos prompti plebeio carmine versus,
Ne tuus in populis, sancte, lateret honor.
Redde vicem misero, ne iudice spernar ab æquo,
Eximius meritis posce, beate, precor.

93. Porro Fortunatus cum ob pietatem ac sanctimoniam, tum ob ornamenta ingenii atque doctrinæ, commendari plurimum consuevit, ut tot pene haberit virtutis suæ præcones, ac testes, quot de illo scripsere. Certe tot in Gallia Germanique clarissimi sanctitate viri, inter quos celeberrimi illius ætatis episcopi, cum Fortunato intima amicitia ac familiaritate conjuncti, in primis vero Radegundis et Agneis, quæ tam singularis pietatis laude illis temporibus floruerunt, tanta cum Fortunato necessitudine et charitas, satis declarant quæ is existimatione esset in Galliis, quæque de ejusdem virtute esset omnium opinio.

94. Itaque mirandum non sit Baudoniviam apostolicum illum virum appellasse: Paulum Diaconum, cum venisset in Gallias, ejusdem tumultum, ut ipse de se profitetur, orationis causa invisisse, atque eundem sanctum et beatum in illo carmine quod ad ejus sepulcrum elucubravit nominasse, ac imple- Coint., ad an. 592, n. 3; et Ruin., in notis ad Greg. Tur., cit. loco.

rare ut sibi apud æquum iudicem eximiiis meritis A patrocinaretur. Ex quibus intelligi potest eam quæ tunc de Fortunati sanctitate opinio in Galliis fuit, vel ad posteriores ætates, perpetua hominum consensione, pervenisse.

95. Ipsum deinde Fortunatum inter imagines sanctorum Augustanorum relatum legimus iis verbis : *Sanctus Fortunatus ex presbytero Italico, episcopus Pictaviensis*; quem honorem eidem tributum censent nonnulli, quod eam ad urbem, in suo illo per Germaniam itinere, accesserit, ut cineres sanctæ Afræ ibi conditos veneraretur; ac forte, spatium temporis aliquod ea in civitate commoratus, egregiæ virtutis specimen aliquod dederit (*L:4 Vitæ S. Mart.*). Idem invocatur in litaniiis sancti Cypriani extra muros Pictavienses, ut ex illius Ecclesiæ sacris monumentis ostendit Andreas Suassaius ad calcem Martyrologii Gallicani. Qua de re legendus Cointius, ad an. 599, num. 28, et Pagius, ad an. 568, num. 4. In vetustissimis etiam precibus, seu litaniiis, solitis a Carolo Calvo recitari, inter cæteros sanctos episcopos vel Fortunati nomen expressum reperitur his verbis : *Sancte Fortunate, ora pro nobis*, uti apparet ex antiquissimo Ms., quod edidit Stephanus Balutius in app. ad Cap. Regum Franc., cap. 94. Postremo ejusdem Festum in Ecclesia Pictaviensi sub ritu duplici celebratur ad diem 14 Decembris, ut referunt Samarthani in Gall. Christ., t. II, p. 1151. Legendus et Suassaius in Mart. Gall. II, p. 43, Kal. Jan.

96. Atque hæc externa sunt de pietate ac religione Fortunati testimonia. Si autem ejus scripta, sive C prosa, sive versu, elucubrata, legantur, nihil fere aliud illa quam egregiam in Deum ac beatam Mariam, Divosque omnes, pietatem et reverentiam præ se ferunt, tum in virtutibus hominum ac præclaris meritis celebrandis alienum ab omni invidentia singulare studium ac sedulitatem. In iisdem ubique digna Christiano homine, ingenuitas ac morum simplicitas apparet, in colendis amicitiis singularis innocentia ac fides, tam præcipuus æquitatis honestatisque amor ubique expressus perspicitur. De se quoties loquitur, non modo verbis non effert ea ornamenta quæ alii in ipso admirabantur, sed etiam totus est in eisdem occultandis, aut extenuandis, idem in cæteris ornandis, quos ulla virtutis laude præstare cognoverat facilis ad liberalis ostenditur.

97. Ejusdem vero in scribendo pietatem Ecclesia testimonio suo ac facto comprobavit, cum plures hymnos ab ipso concinatos ad divina officia et sanctorum festa celebranda adhibuerit, et usu suo consecrarit, quos permultos fuisse (quamvis alii fortasse adhiberi desierint, alii auctoris sui ex incuria hominum et oblivione nomen amiserint) ex Paulo Diac. et Joanne Trithemio discere possumus, quorum alter *hymnos singularum festivitatum compositos* a Fortunato fuisse refert, alter hymnos ab eodem elucubratos septuaginta septem enumerat, quorum primus ille statuitur, qui incipit : *Agnoscat omne sæculum*, etc., qui exstat lib. VIII, cap. 5, Op. Fort.

98. Quod vero attinet ad ingenium et doctrinam Fortunati, etsi illud dem, ejusdem poemata iis leporibus ac venustatibus lita sæpe non apparere quas delicatuli nonnulli persequi ac desiderare consueverunt, imo et quamdam interdum barbariem, ex temporum indole, præ se ferre concedam, idem tamen illud affirmo, cum aptis concinnisque sententiis tota fere illa contexta esse (quod plurimi faciendum est, non solum in soluta oratione, sed etiam in poesi), tum ne rude quidem, saltem in locis pluribus, aut impolito dicendi genus ab eo adhiberi, quinimo tale quod interdum vel delicatioris aures delectare possit. Idem in affectionibus animi, pro temporum ac personarum natura, exprimendis (quod in primis artis et ingenii vim ostendit) maxime antecellit; nec salis quidem et leporis experts, cum locus expostulat, deprehenditur.

99. Quod si quis forte id desiderat, ut elegantior interdum ac diligentior esset, idem meminerit oportet, ea in tempora illum incidisse, quibus diutinis bellis ac frequentibus Barbarorum IncurSIONIBUS non solum Italia, in qua doctus et educatus fuerat, sed etiam, in qua deinceps vixit, Gallia vexata et afflicta sæpius fuit, ut mirandum potius sit, si quid, ea ætate, cum cæteris in rebus, tum in Musis ac litteris, barbariem ac feritatem non redoleret. Si quid vero aliud, Musæ certe quietem et otium desiderant, ac quamdam vacuitatem ab angoribus. Quocirca quid tandem festivum, ac lætum, et suis absolutum numeris, canere is poterat, qui, anxius ac sollicitus, illud sæpe quæreret :

Si gravis arma tenens, Italias terit hospes arenas?
quique ab Italia diu exsul, secum illud et cum aliis
conquerebatur :

Cur mihi tam validas innectis cura querelas?
Tristius erro nimis, patris vagus exsul ab oris,
Quam sit Apolloniis naufragus hospes aquis.

100. Hiscæ adde quod is pleraque carminum non domi scripsit otiose, ut eadem seria cura ac diligentia elucubrare, ac, si quid minus commode exciderat, refingere ac limare subtilius posset, sed in itinere, aut navigans, aut equitans, fere effudit, aut inter barbaros homines, invitatus ad convivia, ex tempore profudit. Ut enim ipse de sese scribit ad Gregor. Turon., lib. I, cap. I : *Præsertim, inquit, cum ego imperitus de Ravenna progrediens Padum, Athesim, etc., tranans, pendulus montanis anfractibus, Pyrenæis occurrens, Julio mense nivosis, pene aut equitando, aut dormitando conscriperim. Ubi inter Barbaros longo tractu gradiens, aut via fessus, aut crapula brumali, aut frigore, Musa hortante, nescio gelida magis an ebria, novus Orpheus Lyricus, silvæ voces dabam, silva reddebat.* Quibus propterea se excusat ad Gregorium, quominus carmina sua ederet. Item in alia epistola ad eundem Gregor., quæ præfixa est quatuor libris de Vita sancti Martini, suum quoddam poema ad eundem dicit mittere : *quod in opere messium, id est, in ipsa messe, ait, ut præsens explicare portitor poterit, nec expedire licuit, nec tentare singula.* Et addit : *Totum illud opus* (nempe quatuor libros de Vita sancti

Martini) *versu intra hec bimestre spatium, audax magis quam loquax, nec effcax, cursim et impolite, inter frivolas occupationes, sulcavi.* Idem veniam rogat ad extremum, quod magnam lituram, in messe scribenti, pluvia superfundisset. Item prolixum poema, quod exstat lib. v, cap. 5, scriptum rogatu ejusdem Gregorii in laudem Aviti, pontificis Arvernensis, intra duos nec integros dies, se absolvisse scribit, cum *instans portitor (ut ipse ait) per verba, sigillatim hianti fauce cadentia, quasi gravis exactor, non in me tam fœnera solvere cogeret, quam pensare.*

101. Ex quibus facile perspicitur Fortunatum, dum aliis fere negotiis distineretur, aut cum preme-teretur temporis angustia, poemata sua fuisse. Quocirca hinc quisque facile conjecturam facere debet qualis et quantus poeta extitisset, si melioribus temporibus fuisset natus, ac vacuus negotiis Musas domi colere otiose potuisset, cum in tanta barbarie vitæ tam occupata non modo non vulgæris, aut mediocris, sed plane bonus poeta ac sua ætate facile princeps evasisset.

102. Quid autem veteres senserint de ingenio doctrinaque Fortunati, ex eorum testimoniis intelligi potest, quæ suo loco a nobis ponenda sunt. Hic solum ejusdem amicissimi et æqualis Gregorii Turonensis testimonium liceat afferre, qui in epistola, quam prælexit quatuor libris de virtutibus sancti Martini, cum tanto operi quod aggressus fuerat perficiendo semel imparem dixisset: *Utinam, ait, Severus aut Paulinus viverent, aut certe Fortunatus adesset, qui ista describerent.* Idem Fortunatum adjuravit *sub testificatione divini mysterii, et splendore virtutum beatissimi Martini, ut poemata sua in unum collecta volumen ederet, utique plurimum interesse existimans ne diutius in silentio ac tenebris laterent, sed in communem fructum proferrentur.* Eidem addendus Felix Namnetensis episcopus, qui scripserat ad Fortunatum *ejus vocem nec acclamatione laudum superatam in ultimo orbis angulo personasse.* Quibus ex verbis intelligi potest quænam in tota Gallia esset de ingenio ejus ac litteris communis fama et existimatio.

103. Neque vero ejusdem opera in carminibus pangendis tantummodo aut sanctorum Vitæ describendis præstitit, sed idem ne a theologis quidem studiis alienus fuit. Sane ejusdem in Orationem Dominicam explanatio præ cæteris declarat quo is sensu ac judicio esset theologis in rebus. Item carmen 7 lib. VIII, quod in laudem sanctæ Mariæ virginis et Matris

A Domini scriptum est, satis ostendit quam is versatus esset in theologis disciplinis. Is tamen videtur hujusce scientiæ laudem a se remove, scribens ad Martinum Galliciæ episcopum, lib. v, cap. 4, his verbis: *Plato, Aristoteles, Chrysoippus, vel Pittacus, cum mihi vix opinione noti sunt, nec legenti Hilarius, Gregorius, Ambrosius, Augustinus, quos, si vel in visione noti fierent dormitanti, nec ego vere cognoscerem.* Sed quid mirandum est hominem laudes suas occultandi sagacissimum hæc scripisse ad Martinum, qui in sua quadam ad eundem epistola scripserat de Fortunato *quod post stoicam peripateticamque censuram theologiæ ac theoriæ studio mancipatus fuisset?* Certe is presbyter primus, deinde vel episcopus renuntiatus, diutius illa scientia carere non potuit ad quam sibi comparandam vel exemplo Radegundis incendi poterat, de qua, ut refert Baudonivia in ejus Vita, num. 9, assidua rerum divinarum in meditatione assiduæque lectione diu noctuque versabatur.

104. Idem etiam (ut censet Joan. Joseph. Liruti) Græcarum litterarum expertus non fuit quas forte Ravennæ, in illo scientiarum omnium Lycæo, didicerat, ac in Galliam deportarat. Ejus vero rei argumentum ab ipso profertur, quod is scribens ad Felicem, Episcopum Namnetensem, cujus eloquentiæ admiratione se percussus fuisse narrat, hæc dicat: *Credebam quasi sono Pindarico compactos tetrastrophos pedestri glutine suggilatos (Epistola præfix. lib. 1 Vitæ S. Mart.).* Ac profecto is qui, scribens ad Gregor. Turon., sic exorditur epistolam: *Apud pietatis animum, quod opere minus inscribitur, dilectionis intuitu dilatatur. Nam ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΑΕΖΙC ΔΙΑΕΡΕCΙC ΠΑΡΑΠΝΕCΙC et reliqua oratoribus et dialecticis permittantur,* etc., haud videtur Græcarum litterarum ignarus fuisse. Postremo, quod meo judicio maxime facit ad rem, plura sunt in ejus scriptis quæ Græcum dicendi leporem ac modum passim referant. Merito itaque reprehendendus Hilduinus abbas, qui, in epistola ad Ludovicum Pium, idcirco illum de natione Dionysii Areopagitæ, de quo *hymnum pulcherrimum scripserat, et ordinatione episcopatus mentionem non fecisse narrat, quia Græcæ linguæ penitus expertus fuit.* Atque hæc de pietate, tum scientia Fortunati et ingenio, satis a me dicta existimo.

D Ut autem illa quæ in ejus Vita retulimus, vel hominum doctissimorum qui de Fortunato, omni fere ætate, aliquid scripserunt auctoritate ac testimoniis comprobentur, placet hic elenchum eorum subjicere.

TESTIMONIA VIRORUM ILLUSTRUM

DE VENANTIO FORTUNATO.

Greg. Tur., lib. v Hist. Franc., cap. 8.

Si quis strenuus virtutes illius (sancti Germani Parisiensis), quas in corpore fecit, sollicite vult inquirere, librum vitæ illius, qui a Fortunato presbytero composuit, est, legens, cuncta reperiet.

Idem lib. 1 de Glor. marty., cap. 42, agens de tem-

pla sancti Laurentii apud Brionas, et de trabe quæ per miraculum creverat, etc, qua frustra excidebantur ad morbos curandos:

« Quod, ait, Fortunatus presbyter his versibus persecutus est: Laurentii merito, etc., multo plures exinde scripsit versiculos, quos ego prætermisi, hæc tantum pro testimonio veri scribens, etc. »